

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BENİM OĞLUM BİNA OKUR

CENGİZ BEKTAŞ

İnceleme

BENİM OĞLUM BİNA OKUR
deneme

Nuruosmaniye caddesi

Atasaray, 206.

Cağaloğlu — İstanbul

Cengiz Bektaş'ın ötekli yapıtları:

KİŞİ, şiir

KOCA SİNAN, derleme

MİMARLIKTAKİ ELEŞTİRİ, TDK Deneme Ödülü (1968)

MOR, şiir, 2. Baskı, TRT Başarı Ödülü

4 KİŞİYDİLER BİR DE BEN, şiir

AKDENİZ, şiir

BEDRİ RAHMİ NAKİŞLİ BİR DENEME, deneme

Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: BODRUM, inceleme

YERYÜZÜNÜN YÜREĞİ, şiir

YER DELİ GÖK DELİ, şiir

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde

dizildi, basıldı, ciltlendi. — 27 73 37

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://www.kitapyurdu.org>

İstanbul, 1980

BENİM OĞLUM BİNA OKUR

CENGİZ BEKTAŞ

Ücretsiz PDF E-kitaplar için <http://www.yazko.org>
Yazko
Kooperatifi

ÖNSÖZ

Türkiye’li mimar duyulmamaya alışmıştır. Tasarımını yaptığı işin temel törenine herkes çağrılır, o çağrılmayabilir. Bir yarışma kazanır, yıllarca çalışarak uygulamayı denetler, yönetir, sona getirir; yapı biter, açılışı yapılır. Açılışa herkes çağrılır, o çağrılmaz. Ertesi gün, günlük yayın organları, açılışa gelen şu «hanımefendi»nin giysisini anlatır da yapıyı kimin gerçekleştirdiğinden söz etmez.

Falan futbolcu filan ülkeyle yaptığımız karşılaşmada bir gol atsa yer yerinden oynar; bir Türkiye’li mimar bir dış ülkede o ülkenin bir sürü mimarını aşarak önemli bir yarışmayı kazanır, kimseler bilmez. Mimarların yaptıklarını valiler, genel müdürler, bankalar vb. yapmış olurlar.

Çocuğun kötü davranışından sonra, ana-babadan biri ötekine «senin oğlun, senin kızın...» der de, iyi davranışından sonra «benim oğlum, benim kızım...» der ya; işte öyledir mimarların işleri de. İyi sonuca önüne gelen adını vermeye çalışır. Sonuç kötü olursa, bütün suç, o güne dek adı bile edilmemiş, yapıtının uygulanmasını denetleme olanağı kendisine tanınmamış; tasarısı, her şeyi bilen bilecen emmilerce kuşa döndürülmüş mimara yüklenir.

Oysa mimarlıkta iyi sonuç, bütün ilgililerin başarılarıyla oluşur. Syn. Sedat H. Eldem’in bir söyleşide dediği gibi, mimar bir fidan diker, bakan sulayan olursa ağaç olur.

Geçmişte, Mısırlı Amonhotep örneğinde olduğu gibi, tanrılaştırılmış mimarlar da vardır. «Perge» kentinin girişini mimarlarının yontula-

rı süslüyordu. Ama, örneğin, içimizi saygıyla titreten o güzelim eski Türkiye evlerinin mimarlarından hiç birini tanımıyoruz.

Ayrıca, bugün, içimizden pek çoğu, eskiler gibi, mimarlığın anonimliğe varabildiği ölçüde başarılı olduğuna inanıyor. Ancak bu yolla bir kişinin kısa bir süre içindeki tutkularının giderilmesi, doyumu olan bireycilikten, biçimcilikten kurtulma olanağı vardır.

Yukarıda değindiğim nedenlerden ötürü değil ama genelmülter için zorunlu bulduğumdan, mimarlığın daha yaygın çevrelerde tartışılması nı sağliayabilmek umuduyla, 1964'de bu konuda denemeler yazmaya başladım. Bir dergide yayınladım onları. Etkileri öyle olumluydu ki, sürdürdüm bu işi. 1967 yılında da «Mimarlıkta Eleştiri» adı altında topluca yayınlandılar, «Dost Yayınları» arasında...

1968 T.D.K. Deneme Ödülünü alan bu betik, kendi alanında ilkti. Ondən sonra da, bu türde, Prof. Dr. Bülent Üzer'in «Bakışlar» adlı yapıtından başka bir betik yayınlanmadı. Ben savaşımları gene dergilerde, günlük yayın organlarında, radyo konuşmalarında sürdürdüm.

«Mimarlıkta Eleştiri» kısa sürede tükendi. Bil-digimce çok arandı ama ikinci baskı da bu güne dek yapılamadı.

O günden bu güne değişik mimarlık dergilerinde çıkan yazılarımı bir raslantı okuyanlar, bunları neden daha geniş bir çevre için yayınlamadığımı sorup durdular. Onların yalnızca mimarlara seslenmediğini, genel kültür sorunu olarak herkesi ilgilendirdiğini söylüyorlardı.

Sonunda işte yeni bir kitap olarak gerçekleşti bu iş.

«ÇALI İDİ ÇIRPI İDİ EVİM İDİ.» ye, «Mimarlık'ta Eleştiri» den bir yazı aldım: «Mimarlığımızın Kendini Tanıması Üzerine» bu yazının adını da «Kendimizi Tanımak» olarak değiştirdim. Buna neden konuların bağlantısını kurmaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi <https://kitapyurdu.com> Mart. 1980

MİMARLIK KONULARINA GİRMEDEN ÖNCE

Geçenlerde, çalışma yerimde, bir yabancı konuğum vardı. Oturduk bir süre. Bu durumları bilirsiniz; yeni tanışmış iki kişi, karşılıklı konuşmada zorluk çekerler önce. Sonra bu kişilerin uğraşı dalları, genel kültür çizgileri içinde, konuşma kendi yolunu bulur gider.

Karşılıklı konuşmayı sürdürdüğünüz kişiyle bu iş, bir duvar örer gibi olur kimi zaman. Hiç bir söz boşa gitmez; her biri, birlikte kurulacak olan duvar içinde yerini alır. Ayrılırken, o gün bir iş yapmış olmanın yeğniligi vardır sizde; ya da bir yığın kırık dökük tuğla kalmışsa ortalıkta, boşuna tüketilmiş bir sürenin geri gelmezliğinin sıkıntısı...

Yabancı konukla aramızdaki konuşma, başından yolunu belirledi. Mimarlık üzerine yürüyecekti. Karşısındakinin dalına saygı içinde, Türk mimarlığı üzerine sorularının karşılıklarını almaktı dileği. Batının genel kültür çizgisinin tadını çıkardım ben bu konuşmada. Bu genel kültür çizgisini yoklanması denk çıktıkdan sonra, daha bir erinç içinde konuşma olanağı belirir bilirsiniz. Bunun tersi durumlarda ne yapacağınızı şaşırırsınız. Konuşma, kendini o kıyidan o kıyıya çarpar durur da bir türlü bir yere çıkamaz.

Çok iyi ozan olduğu söylenen kişinin, Bach'ın Macar Rapsodisini çok sevdiğinden dem vur-

duğu, çok iyi bir iç mimarın, adı şöyle geçiverdiği sırada, «Sartre kimdir o?» dediğı bir konuşmayı, gelin de sürdürün bakalım.

Ülkesinin ekonomik koşullarının yansımalarında dalını yürütme durumunda olan bir mimara, ortak pazar konusunu açtığınızda, «Politika yapmayalım» derse, gelinde siz konuşmanın havaya suya dönüşmesini önleyin.

Yabancı konuk, Japonların, Finlilerin yeryüzü mimarlığı içindeki yerleri üzerine bilgilerini sıralarken, bizi düşünüyordum. Mimar olmayan bu kişinin bilgilerini, yurdundaki şunca mimardan kaçının edinmiş olabileceğini düşünmekten de alamadım kendimi. Ardından, böyle bir kişiye istediğı evi yapmakla; genel kültürden yoksun, hele hele yoksunluğunu bile bilmeyen bir kişiye ev yapmak arasındaki ayrımı düşündüm. Sonra bu iki türlü evin, bir mimarın elinden çıkmış olsalar bile, süre içinde, kullananların ellerinde alacakları biçimleri, bunlardan kurulu kentleri...

Tanımadığınız bir kentin içinden, şöyle bir geçerken, burada oturanların, uygarlıkları, yaşama sevgileri, giderek yönetim biçimi üzerine bile bir dize izlenimleri hemen edinivermeniz, yapılarla, içlerinde oturanların kişiliklerinin benzerliğinden gelir. Bir kentin içinde yaşayanları getirip, kendilerine uygun olmayan bir başka kentin içine yerleştirelim; en çok bir iki kuşak sonra kentin yüzü değişir. İlk gelenler bunu kendileri başaramasalar bile, çocuklarını, bu işin üstesinden gelecek nitelikte yetiştirmeğe bakacaklardır.

Bir süre önce Helsinki'de, ilin ortasında, önüme çıkan arabaya bindim. Gideceğim yerin yazılı olduğu defterimi çıkarıncaya dek sürücüye, «Aalto'nun¹ evine gitmek istiyorum.» De-

dim. O, hemen sürdü aracını. Şaşırdım. Daha yerin neresi olduğunu söylememiştim ki. O, çok iyi bildiği bir yola sürüyordu aracını. Beni götürüp Aalto'nun evinin önüne bıraktı. Daha sonra, uzun süredir Helsinki'de çalışan bir mimar arkadaşla anlattım olayı, şaşırmadı. «Burada, ilkokul çocukları bile bilir, ülke mimarlığına iyi yapıtlar kazandırmış kişilerin adını.» Dedi. Yurda dönüşümde, bir öğretmen arkadaşın yardımıyla, ilkokul kitaplarına şöyle bir göz attım, çocuklarımıza mimarlık dalıyla ilgili ne denli bilgiler veriliyor diye. İç karartıcı baskılar, dizgilerle; bir iki çok kötü çizilmiş ev görünüşü dışında hiç bir şey... Daha ileriki çağlarda Sinan'ı tanıdığını sananlarımız da, bizim için asıl övünç yanlarını bilmeden, kaynağını kötü ulusçuluktan almış bir iki bilgi kırıntısı dışında yaya kalırlar.

Genel kültür çizgisini tümleyememiş kişinin. kendi dalında bilgi üretimine geçmesi olanak dışı geliyor bana. Bir yandan kendini Batı kültürü içinde görürken, afra tafrasıyla ortalığa lâflar ederken, öte yandan Bach'la Macar Rapsodisini karıştıran ozanın ozanlığından kuş-kum var benim. Bilmem yanılıyor muyum? Bütün sanatların toplanma yeri, uygarlığımızın yalansız göstergesi olan Mimarlığımızın genel çizgilerini kabaca bile tanımayan kişinin, kendi dalında çok ileriye gitmiş olmasından söz açılmasını da anlamıyorum açıkcası.

Bugün bir toplum bilimci çıkıp, öykünmeden öte bir niteliği olmayan İstanbul Şişli Cami'ni övebiliyor, böylece toplumun gerçek durumundan bilgisiz olduğunu kanıtlamış oluyor da, adı gene de toplumbilimciler arasında sayılabiliyor. Yöresel uygarlığımızın belgeleri olan kültür yapıtlarımızı koruma ödevini üstlenmiş olmaları gereken bu kişilerin, «Cok iyi yazar».

«çok iyi düşünür», «çok iyi toplumbilimci», «çok iyi sanatçı», olarak ortaya çıkabilmeleri kültür ortamımızın eksinliğinin sonucudur.

Bu kişilerle, o uygarlık belgesi eski yapıtlarımıza, değil yeni, çağdaş ürünler eklemek, onları koruyamayacağımız bile. Yıksalar önleyemeyeceğiz; daha da ileri gidip, kendi ellerimizle yok edeceğiz. Geçmişimizin en güzel ahşap işçiliği örnekleri üzerine, yağlı boya çekilecek², en güzel taşcılığımız üzerine, sıva çekilip kara boyayla Karagöz Hacivat çizilecek³, İstanbul'da kendini kent tasarımcısı sananlarca Tophane'den Beşiktaş'a dek Sinan'ın 7 yapıtı yıkılacak⁴. Yüzyıllar öncesi yapılmış yapının tıpkısı⁵ kentimizin ortasında bir uygarlık karası olarak dikilirken elimiz kolumuz bağıymış gibi duracağız. O yapıdaki gereçler, her gün önlerrinden geçenlere bağıırırlar: «Şunca yüzyıl önce bu ülkede, Asya Akdoniz'le yuğruldu, bir bireşime ulaşıldı Kültürü, düşüncesi, yaşam biçimiyle, o çağın klallalln ortasında bulunduğ, gücünü klıl ölçülerinden alan yapılar yaratıldı. Şimdi o çağın gereçlerinden bambaşka özellikler taşıyan bizlerle, o biçimlerin tıpkısını yapmak, en azından, onları hiç anlamamış olmak değil mi? Hep mi yerinizde saydınız kültürce? Ekleyecek en küçük bir düşünceniz yok mu?» Onlar bağııradururlar; biz mimarlarımızla, «özüm ona düşünür ve bilginimizle, kendimizden, çocuklarımızdan utanmadan, geçer gidoriz önlerinden. İşlenen suçla en küçük ilişkimizi görmeden, onu bir iki kişiye yüklemeye de kalkışırız üstelik. Oysa, yirminci yüz-

2 Malatya Hunat Hatun Camii minberi

3 Anadolu'da ünlü bir köprümüz.

4 bkz. Mimarlık dergisi, sayı 69/12, 13 sayfa.

5 Ankara Kocatepe Camii.

yılın ikinci yarısının Türkiye toplumu olarak, hep birlikte sorguya çekecekler bizi bir gün çocuklarımız. Torunlarımız, belki de çocuklarımız utanacaklar bizden. Gerçekte, konu, yatığımız odadan başlıyor. Dedemizin yatak odasının kapısı, yatağın üzerine açılmazdı; çocuklarıyla yüzgöz olmasın diye. Yaşama inançları, yöntemi, düşünüş yönü, biçim vermişti odasına.

Oysa bizler yaşadığımız beton kovuklarla savaştıktan, yabancı yaşam ilkelerinin biçimleri içine kendimizi uydurmaya çalıştıktan yorgunuz. Evlerle savaşım yaşamımız olup çıkıyor. Kentlerimizi kara bulutlar basıyor kışları, boğuluyoruz da sesimiz çıkmıyor. Çocuklarımız araba aralarında oynayabiliyorlar ancak, ya da kilitli konuk odası önünde, ortalığı dağıttıkları gerekçesiyle, dayak yiye yiye, ışısız dört duvarlarda. Gene de yeni evinizi alırken, mutfakın kullanışlılığından önce duvar kaplaması, çocukların çalışma - oyun yerinden önce L biçimi oturma yeri ilgilendiriyor sizi.

Yaşadığınız ilin ortasında, sizin vergilerinizle dikilen koca kamu yapıları üzerine düşünmek, yabancı olduğunuz bir tutum. Soru sormayı bile hiç düşünmüyorsunuz. Sorguya çekemiyorsunuz mimarlarınızı. Onlardan belirli istekleriniz yok. Aslında ne siz onları tanımıyorsunuz, ne onlar sizi. Ne demek istediğinizi tam açıklığa kavuşturamadan, Türk tiyatrosu, Türk şiiri, Türk resmi diyorsunuz da, Türk mimarlığı üzerine söylenecek sözünüz yok. Oysa sanatın dalları bir bütünü oluştururlar. Barok sanatı dendiğinde, bahçe düzeninden müziğine dek, bir dizgedir usa gelen. Günümüzde, kendine özgü bir Türk mimarlığından söz edilmeyişi, öteki dalların başındaki

Türk sözcüğünün yerinin de pek sağlam olmadığına kanıtıdır.

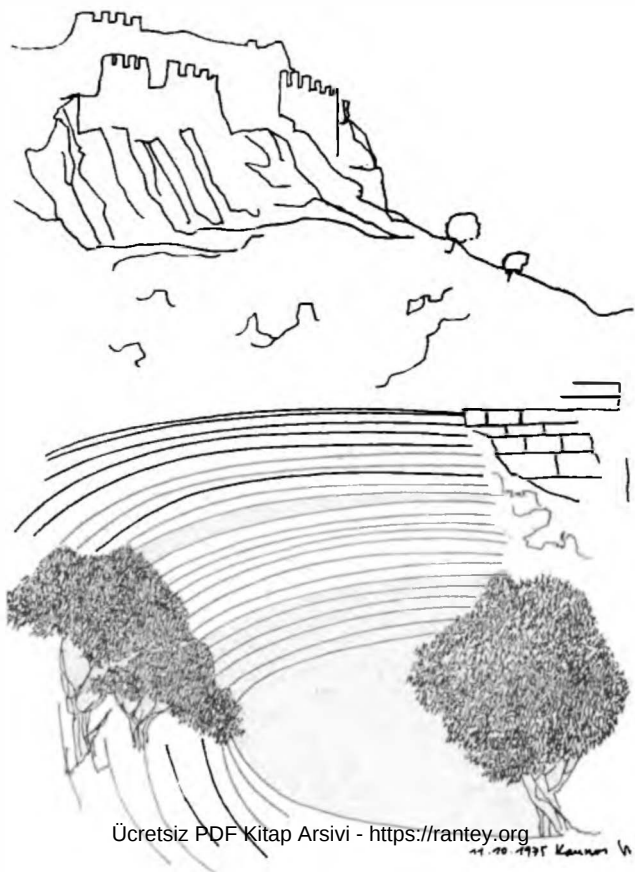
Batının moda dergilerinden giysi seçer gibi, dışçilerin bekleme yerleri için düşünülmüş yerli-yabancı dergilerden, mutfak, yıkanma yeri, oturma yeri seçenleriniz var. Daha ileri giderek, bir iki Batı dergisi karıştırmayı kültür sayanlarınız, mimarın yaptığını, yersiz, bilgisiz karışımlarla bozup, kötülüğünü göremeden, iyi sandığı sonuçtan, üstelik öğünç payı çıkarmağa kalkışanlarınız var.

Oysa, kendimize özgü, çağdaş, sağlam değer yargılarımız olsa, olur mu bunlar Sağa sola, geçmişe öykünme olur mu o zaman? Neden bunlar böyle? Yukarıda sözünü ettiğim gibi kendimize özgü, bu çağa dönük değerler dizgesini kuramayışımızdan bütün bunlar. Derdimizi, birbirimize bile anlatamayacak duruma gelmekten, gerçeklerimizi yalınlıkla ortaya koyamamaktan. Bilmediğimizi bilecekleri korkusuyla, ya anlam kargaşalığına vuruyoruz işi, ya da sorumluluklarımızı bilmezliğe gelip, suçu başkalarına yüklüyoruz. Bilinçsizlik içinde, tam karşı savın türküsünü söylemekteyken, toplum ilişkilerinden soyutlanmağa, yabancılaşmağa dek varıyor bu iş.

Önce ne yandan gelirse gelsin yabancı etkilere arınmış, bizim gerçeklerimizden, kendimizi tanımaktan doğan yeni değerler dizgesini kurabilmemiz, yabancı «put»ları yok etmemiz gerekiyor. Anlamları karıştırmadan, terim bulanıklığı arkasına gizlenmeden, olduğumuzca görünerek, bildiğimizi bilerek, bilmediğimizi açıkça ortaya koyarak, öğrenme, tanıma isteği ile davranmamız gerekiyor.

Ancak, kaynağını kendimizden alan, yeni değerler dizgesi içinde geleceğimizi kurabileceğiz. **Ancak o zaman, özanimiz, eksiksiz, bi-**

zim ozanımız, düşünürümüz gerçek düşünür, bir dizge içinde birbirini tümleyen, birbiriyle uyuşan öğeler olabilecekler. Ancak, o zaman gerçek yapıtlar ortaya konabilecek.

KENDİMİZİ TANIMAK

Durmadan diyorum, kişinin «Mimar» olarak oluşumu, öteki dallardan çok daha uzun sürmektedir. Ya da sürmek zorunluğundadır. Bunun nedeni, «Mimarlık, bir ülkenin uygarlığını yansıtır» sözünden başlar.

Mimar, kurallarını toplumun koyduğu, belli süreli öğretim yıllarının ardından gelen bir uygulama döneminde, dalını bütün özellikleriyle tanıyacak, her gün gerçeğe karşı karşıya gelerek, savaşıyor, onun inceliklerinin üstesinden gelmeyi öğrenecektir.

İşte bundan sonra, yöresine bir şeyler katabilmek, kalıcı yapıtlar ortaya koyabilmek için, çizelgesini kendi saptamak zorunda olduğu çok daha güç bir eğitim dönemine girecektir. Bu, görme, tanıma, yaşama dönemidir.

Bir yandan, genel bilgilerini en üst çizgilere getirir, yaşantılarıyla görmüş geçirmişlik elde ederken; bir yandan da yöresinde, çevresinde, öteki ülkelerde yapılanları, yapılmış olanları tanımaya çalışacaktır. Bir yöntem, bir süre işi olan bu dönem, ne ölçüde başarılı geçirilirse, bu dönemin ardından ortaya çıkacak yapıtlar da o ölçüde başarılı olacaklardır.

Gerçi kendi çağımızın, yöremizin tanınabilmesi, öteki çağların, yörelerin de tanınmasıyla, daha belirli çizgilere kavuşur; ancak doğal olan, kişinin önce kendi çağını, yöresini tanımasıdır.

Kendini, kendinden daha iyi kimse tanıyamaz.

Kendi yöresini tanımak, en iyi gene kendi gözleriyle olacaktır. Başkalarının gözleri, yaşıantılarıla kendi yöresini tanımağa kalkışmak, baştan yalınış bir yola sapmak demek olur.

Bugün çevremizde görülen en büyük eksiklik, kendini tanıma çabasıdır. Oysa gerçekçi, yabancı gölgelerden uzak çözümlere varabilmek için gerekli bu.

Kendimizi tanıma yolunda çaba göstermiyorsak, yapmıyorsak bu işi; o zaman çözümlerimizdeki, ya da çözümsüzlüklerimizdeki yabancı gölgelere ses edemiyecek ölçüde kişiliksizliğe düşmeğe zorunluyuz demektir.

Bu yörenin gerçek mimarı, kendi yöresini, geçmişini tanıma döneminde, kendi kaynaklarımızdan yararlanacaktır.

Bu kaynakları sağlayanlar da, örneğin «Sanat Tarihçileri», bu işleri kendi gözlükleriyle yapmak zorunluğundadırlar. Bu, biraz daha zor olan, ama en sağlıklı, en gerçekçi, bize en çok yararı dokunacak olan yoldur. Zorlukları da ancak başlangıçtadır.

Öteki yolun bizi ne ölçüde yanlışlıklara götürebileceğini bir çok örneklerde gördük. Bir takım yabancıların, kendi kaynaklarının etkileriyle, yanlış yollara bile bile saptıklarını, bu işi nice içtenlik yoksunluğuyla yaptıklarını en iyi bilen toplumlardan biri olmamız gerekir.

Gerekse de gerekme de, bu yabancı gözlüklere bir örnek vermek istiyorum:

Büyük Selçuklu hakanı 1. Alaettin Keykubat, Konya ilimizin çevresini duvarlarla kuşattırmıştır. Konya'yı dışa karşı korumak, su taşkınlarından kurtarabilmek en önemlisi,

toplum dengesini yeniden kurabilmek* için yaptırılan bu duvarlar, ondokuzuncu yüzyılda çöküntüye uğramışlar, taşları yeni yapılarda kullanılmış, bugün tüm ortadan kalkmışlardır.

İşte bu duvarları, — Briefe aus der Türkei, 1835 - 1839, Berlin, 1911 — adlı betiğinde, Alman Mareşali H. von Moltke, şöylece tanıtmaktadır:

«Yüzlerce burcu olan, yüksek geniş bir duvar, içinde bir kaç yıkıntı olan, işlenmemiş bir tarlayı çevreliyor. Bu duvarda, dinsizlerin mihraplarını, hristiyan gömüt taşlarını, Yunan, İran yazıtlarını, ermiş kabartmalarını, Ceneviz çelenklerini, Roma kartalını, Arap aslanını, yerlerine denk düşmeleri, mazgal dişlerine uymalarından başka bir tasa olmadan örülmüş görürsün. Her burçtaki, Türkçe, büyük yazıtlar da, bu işi yapan barbarların kimler oldukları konusunda kimsenin yanıtsız kalmamasını sağlarlar.»

Moltke'nin böylece tanıttığı duvarları, ondan bir kaç yıl önce gören (1832) Charles Texier ise şunları yazmaktadır:

«Burçları pek muntazam kesme taşlardan yapılmıştır. Bunlar, arasında daha eski asârdan alınmış bir çok taşlar, Bizans yazıları bulunan kitâbeler, sütun başlıkları ve gövdeler de vardır. Selçuklular, Osmanlılar gibi canlı tasviri yapmaktan kaçınmamışlardır. Kendilerinden önceki medeniyetin asârını kemâl-i itina ile kalâ duvarına döşeyerek muhafaza etmişlerdir. Güney burçlarının birinde bulunup, Avrupalıların hayretini mucib olan bir lâhid

* Varlıklılara, kendi adlarını verebilecekleri, birer burç yaptırılmış (140 varlıklıya 140 burç) böylece, varlığın, toplumda iş yoluyla dağılması sağlanmıştır.)

şâyan-ı dikkattir. Bunun yüzü kavis şeklinde sekize bölünmüş ve Aşil'in Scyros'a ait hikayesi resmedilmiştir. Kalânın iç kısmı iç kalâ adında küçük bir şato ile muhafaza edilmiştir Selçuklu sultanlarının arması olan doğan kuşu resmi büyük kapı üzerine hâkedilmiştir.»

(Ali Suat tercümesi, Küçük Asya, İstanbul 1340)

Kime inanacaksınız?

Bu tanıtmalardan ikincisi duygularımıza daha yakın düşse bile, öyle mi bakalım?

Yerli, yabancı bir çok kaynaktan, vatanları Tiyanşan - Pamir bölgeleri olan Türklerin, nice uygarlıkları birbirlerine bağladıklarını, bir çok alış verişe yol açtıklarını, doğal sonuç olarak da bütün bu görgülere ortak olduklarını öğreniyoruz.

İslamlığa dek, Orta Asya Türk yurdu, uygarlıkların buluştukları, her biçim inanın saygı gördüğü, inanış özgürlüğü yüzünden bir çok kişinin göç ettiği bir ülkedir.

Ilakanları, çoğunlukla yabancı dil bilen, bilgili kimselerdir. Bilim adamlarına saygı, öteki uygarlıkların güçlü, iyi yönleriyle benimseme gibi özellikler bu dönemde açıkça görülür. (Bu bundan sonraki dönemlerde de birleşik özellik olarak sürmüştür.)

Türklerin, gerçekçi yönlerini severek Müslüman oluşları, Önasya uygarlığına geçişleri demek olmuştur. Bu dönemde Türklerin şu önemli tutumu yabancılarca da unutulmamaktadır:

«Türkler, bir çok uygarlıkların, dış saldırıganlarca yıkılıp ortadan kaldırılmalarını, o uygarlıkça üstün, ancak kendilerini koruyacak güçten yoksun ülkeleri, savunma yönünden örgütleyerek, önlemişlerdir. Onların, bir uygarlık olarak çağlarımıza dek bilinmelerini

sağlamışlardır. Bir yandan da kendi bilgilerine, görgülerine yenilerini katmışlardır.»

Sonra hepimizin bildiği yoldan Anadolu'ya geçiş.

Çok yaşamış, çok görmüş, değişik, üstün bir çok uygarlığa ortak olmuş bir topluluk olarak Anadolu'ya geçiş.

Üstün kişiliklerin, iyiyi, güzeli, doğruyu, açık yüreklilikle, inanış dil ayrılıkları gözetmeksizin, üstelik belki de övünerek alıp, onu sürdürmekle görevli oldukları bilincine, olgunluğuna, üstün uygarlık yeteneğine ulaşmış kişiler olarak Anadolu'ya geçiş.

(Gerçekten zengin olan bir kavim, ancak başkalarından çok şey almak ve aldıklarını iletirmek suretiyle zenginleşir. Jacob Burckhard)

Önlerinde, dev uygarlıklara beşiklik etmiş Anadolu... Değişik dönemlerde, değişik toplulukların kendisine bir başka katkı getirmesi olayına alışmış Anadolu...

Kendi yöresel sanatını, inanış, dil ayrılığını gözetmeden sürdürüp giden Anadolu... Bugün, çok tanrıların bir tapınağında, yarın bir başka yapıtta yaşama ortamını bularak, kendi kişiliği içinde yürüyüp giden Anadolu sanatı, Selçuklulara kucağını açıyordu. Kendisine gereken ortamı bu kez onların eliyle bulacaktı. Hem bu kez gelenler, çalışkan arılar gibi, binbir çiçeğin kokusuyla geliyorlardı. Oysa o, ne barbarlıkları uygarlığa dönüştürmüştü.

Selçuklular en son Konya'da yerleştiler. Anadolu'ya, gelip geçmiş, en yüce dönemlerden birini yaşattıktan sonra, Anadolu sanatının evrimi içindeki kendi görev sürelerini bitirerek, bir başka Türk boyuna bu görevi aktardılar.

Selçukluların pişmiş toprak işlerine bakarak, Heinrich Gluck sunları söylemiştir:

«Selçukluların bu parıldayan orna mentiginde birlikte kaynaşan, İran, Horasan, Suriye, Arap, Ermeni, Hind, Orta Asya öğelerini ayırıştırılabilmek, bizim daha çok çalışmamızı gerektirecektir. Bu yapıtlara, Selçuklara özge kişiliği veren Türk ruhunun, yukarıda sayılan öğeleri birliğe doğru yoğunması yüzünden de bu iş daha da zor olacaktır.»

Anadolu'nun bir yapı yöntemi vardır, en eski dönemlerdenberi:

İki taş kaplama arasına dolgu.

Bu dolgu, düzensiz, belli biçimleri olmayan taşların harçla birleştirilmeleri sonucu elde edilir. Çağların, doğa koşullarının etkisi, bu üç katmanı birbirinden ayırır. İki yandaki taşlar düşer, dolgu ortada kalır. (Bugün, bu dolgu duvarlarıyla ayakta kalmış, bir çok Selçuklu Kervansarayı vardır Anadolu'da.)

Ne olur, iki yandan düşen taşlar?

Bu düşünün taşlar, Anadolu geleneğinde, yeni yapılarda kullanılır; ta en eski çağlardan beri. Her yonul uygarlık yapmıştır bu işi. Bir Yunan tapınının taşları, bir Bizans savunma duvarında kullanılmıştır örneğin.

Ben müzeleri, sanat yapıtlarının tutuklandıkları yerler, ya da ölüme diri diri bırakıldıkları gömütler olarak gördüm çok kez. Yanlış ya da doğru, kişisel bir duyustur bu.

Kendi yerinden söküp alıp kapatırlar müzeye bir heykeli. Bir mutsuzlaşır, bir ağlamaklı olur heykel. Gözleri gözlerinizin içine bakarken, yüreği parçalanırcasına ağlıyormuş gibi gelir bana.

Belki de bu yüzden, yerinden kopmuş, ortada kalmış eski parçalara, yeni yapılarda bir görev vermek düşüncesine karşı, müzeciliği bir çözüm yolu olarak görmüyorum.

Örneğin Efes'teki bir eski Yunan yapısının

taşları, Selçuk'taki Sen Jean Bazilikası çevresindeki duvarlarda kullanılırken, işlemeli yüzleri, duvarın içine gelecek biçimde örülmüşlerse, bu yalnızca kötü bir hırsızlık olayıdır.

Oysa, eski taşların, ortada, çağların, doğanın etkileriyle, yok olmak sonucuyla karşı karşıya kalmış olanlarını, güzel işlemelerinden yararlanarak, yeni yapılarda belli öğeler olarak saklamadan kullanmak, böylece o güzelliklerin çok daha sonraki çağlara kalmalarını da sağlamış olmak, bir başka tutumdur.

İşte böyle yapmışlardır, Selçuklular.

Konya'da «Alaettin Camii» içindeki kolonlar böyledir. Denizli Akhan Kervansarayının ön yüzüne yerleştirdikleri Medusa başı da böyledir. Çok daha sonraki çağlarda, Mimar Sinan'ın, Selimiye Camii avlusunun koruma duvarının kuzeybatı köşesine yerleştirdiği eski başlık da böyledir.

Konya ilini çevreleyen duvarlardaki, Moltke'nin adını ettiği taşların konuluşları da böyledir. Onun yazdığı gibi, denk gelişlerine göre konmuş değildirler.

Texier daha doğrudur. Bu taşlar hem duvarlarda süs olarak kullanılmış, hem de böylece korunmuşlardır.

Selçuk'ta eski taşlardan, işlemeleri içine gelecek biçimde yararlanarak, Bizanslılarca yapılan duvarın biraz altındaki «İsabey Camii»nin (yapılışı: 1375) duvarında da, Türkler eski taşları kullanmışlardır ama, işlemeler dışına gelecek biçimde, süs olarak.

Birbirleriyle pek yakın bu iki duvarda, iki düşünüşün, anlayışın ayrılığı hemen göze çarpıyor. Birincisinde yaptığı işi saklama, hırsızlığın korkusu; ötekinde, yaptığıının bilincinde olmanın doğruluğu, açıklığı, güzeli korumanın tok sözlülüğü vardır. (Heinrich Glück de bu-

nu böylece belirtmekten kendini alamıyor.)

Demek ki, Moltke'nin yabancı gözlüğünü kendisine bırakmak, duygularımıza uygun düştüklerine aldırmadan ötekilere de hemen inanmamak, gerçeklere, kendi bilgi, kendi usumuzla varmak gerekiyor. O zaman kendimizi daha gerçekçi yollardan tanıyabileceğiz.

Yapıtlarımızı kendimiz tanımalı, kendimiz açıklamalıyız. Bu, bugünkü yapıtlarımızın ne olmaları gerektiği üzerine düşünce yöntemini kurma işinde daha sağlam kaynaklardan yararlanmamız demek olacaktır. Nasıl bir geçmişin çocukları olduğumuzu, iyiyi güzeli alırken nelerden de sakınmamız gerektiğini bilmemize yararlı olacaktır bu.

Kendini, geçmişini tanımanın yoluyla, bugünümüzü tanımanın yolunu, birbirlerinden ayıramıyorum.

Kimin için ne yaptığını, çok iyi bilmek zordur mimar.

Bu yörede, bu kişilere yapı yaptığını unutmamak, daha açıkcası, çok iyi bilmek zordur. Yurdunu, yurttaşlarını, bir dize gizli erekli yabancı soruşturmalarla değil, kendi çabasıyla tanımak zordur. Ancak o zaman kişiliği olan bir mimarlık ortaya koyabilecektir.

Bu, ulusal mimarlık demek değildir. Çünkü mimar, nerede, ne zaman, ne için bir yapı yapıyorsa, o yeri, o çağı, o koşulları tanımak zorluğundadır. Bu da ulusallıktan çok yöreselliğe götürür onu. En azından, ulusallık savının ön tanımlamalarından kurtarır.

Bir çağlarda, bütün yeryüzünde, izlenilecek yenilik olarak yayılan Fin mimarlığı, daha sonra Japon mimarlığı, önce sağlam yöreselliğin başarısı yolundan geçmişlerdir.

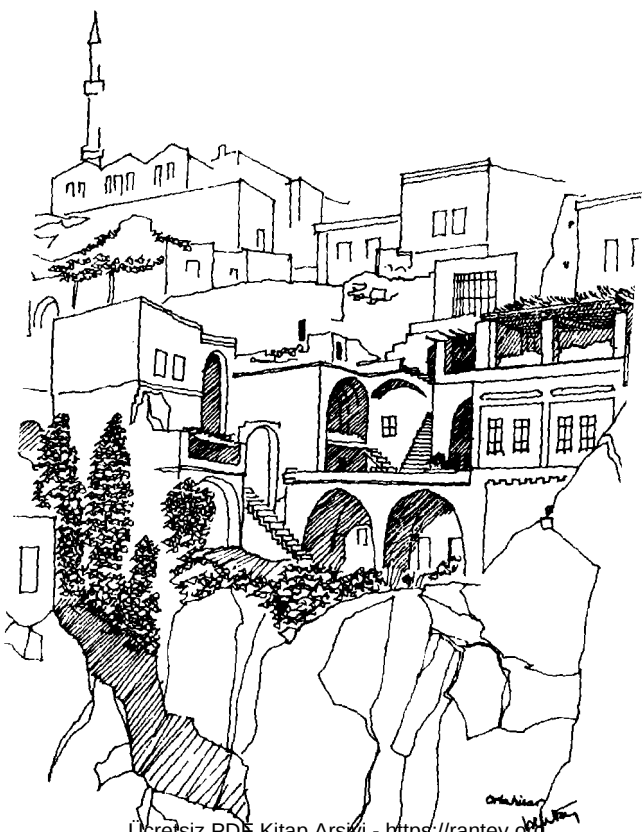
Corbusier'nin 1.83 m. ortalama kişi boyunu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

temel alarak ortaya koyduğu oranlar düzeni-
ni, Türkiye’de bizim kişilerimize uygulamaya
çalışmak ne ölçüde gülünçse, Avrupa yaşayışı
için düşünülmüş düzenleri Türkiye’de uygula-
ma kolaylığına tembelce düşüvermek de o öl-
çüde yanlıştır.

Bir gün, bu ülkenin, bilinçli, kendini, çevre-
sini, birlikte yaşadığı kişilerini iyi tanıyan,
geçmişimizi kendi kaynaklarımızdan, sağlıklı,
nesnel yoldan değerlendirebilen mimarların,
bu ülkede, tıpkı geçmişimizde olduğu gibi, ki-
şiliği olan bir mimarlık ortaya koyacaklarına
inanıyorum.

(1966)

MİMARLIK AÇISINDAN ULUSAL KÜLTÜR KONUSU

Mimarlık dalının, bir konu karşısında (ya da içinde) durumunu saptayabilmek için, önce kendisinin ne olduğunun açıklıkla ortaya konması zorunludur. Bu belki 1970'lerin Türkiye'sinde böyledir. Belki de benim, kültür çevremizdeki izlenimlerime göre böyledir. Şöyle ya da böyle ilişkilerin saptanabilmesi için «Mimarlık yapıtı»nı oluşturan süreci başından izlemek gereğine inanıyorum:

Mimarlık yapıtının oluşum sürecinin başlaması, gereksinimin ortaya çıkışıyla olur. İnsanoğlu önce, yatıp kalkacağı, çalışma dışında içinde bulunacağı, soğuktan, sıcaktan, kurttan, kuştan, şundan, bundan korunacağı bir yere, bir oyluma gereksinim duyduğu için, konut; ardından da konut mimarlığı söz konusudur. Önce, çocukların topluca eğitilmeleri gereksinimi oluşur, ardından bu eğitimin yeri, oylumu düşünülür. Okul yapısı böylece ortaya çıkar.

Gereksinimin oluşması, ortaya çıkışı; yaşama biçimine, alışkanlıklara, dünya görüşüne; bireyin toplumla, toplumun öteki toplumlarla ilişkilerine; uygarlığına, kültür düzeyine bağlıdır. Temizliğe önem veren kişilerin toplumunda «hamam» düşüncesi doğar. Okuyup yazma isteği, alışkanlığı olmayan bir ailede kitaplık gereksinimi yoktur.

İki toplum birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olsalar, birbirlerine karşı korunma gereksinimleri olmazdı. Korunma gereksinimi belirince, bunun doğal engellerle sağlanması yollarının yetersiz kaldığı yerde, kale yapımı mimarlığı oluşmuştur.

Gereksinimin önceden belirlenmesi, görülmesi de söz konusudur. Bu da insanların geleceklelerinden ne beklediklerine, bir de imgelerine bağlıdır. Kalkınmasını işleyim toplumuna dönüşmeye bağlı bulan, bugün tarımla uğraşan bir toplum, çocuklarını şimdi yetiştirmekte olduğu okul yapılarının yetersizliğini önceden görür. Bugünden başlayan, ilerideki gereksinimi saptar. Okul yapılarını buna göre yapmalarını mimardan ister.

Gereksinimin, mimarlığın konusu olabilmesi için, ortaya konabilmesi, çözümünün istenmesi gerekiyor. Bu da kişiler arasındaki ilişkilere, toplumun sınıflı olup olmadığına, sınıflı ise gücün hangi sınıfın elinde olduğuna bağlıdır. Örneğin bir ailenin içinde kadının ya da erkeğin sözünün daha baskın oluşu, evin oluşmasını sağlayacak isteklerden, birininkinin daha ağır basması gibi, sınıflı toplumlarda da baskın sınıfın istekleri, gereksinimleri öne çıkar. (Özellikle geçmiş dönem mimarlıklarını incelerken bunların baskın sınıfın isteklerinin yansıtıcıları olduğunu hiç unutmamak gerekir.)

Gereksinimin karşılanmasında ilk şama bir programın saptanmasıdır. Program saptamadaki başarı, mimarlık yapıtının başarısının en önemli katmanlarından biridir. Gereksinimin çok iyi ölçülendirilmesine bağlıdır programın başarısı. Yemek masası çevresindeki yemek yeme yerinin büyüklüğü bilinemez. Gereksinime bağlı program olarak çizgisinden gelen

baskının altındadır. Olanak çizgisi ayağımızı ona göre uzatacağımız yorganın büyüklüğüdür.

Gereksinimi programa dönüştürürken, ölçütler kullanılacaktır. Örneğin bir sandalyaya hep yalnız bir kişi oturacaksa, ona göre, onun büyüklüğüne göre belirlenir sandalyanın ölçüleri. Herkesin ya da pek çok kişinin kullanacağı bir sandalya insan ölçülerinin ortalamalarıyla ölçülendirilir. Buna göre, örneğin bir sinemanın büyüklüğü kaç kişilik olacağına bağlıdır.

İşte bu türlü ölçütlerin saptanmasında, söz konusu toplumun, örneğin bizim ölçülerimizin temel alınmaları gerekir. (Oysa bizde bugün kullanılanlar batı ölçütleridir.)

Buradaki sandalya örneğini insan yaşamının her yanına çekebilirsiniz. (Örneğin, bir kentte kişi başına istenen yeşil alan gibi...)

Gereksinimin programa dönüştürülmesinde tutulan yol, günümüzde iyice önem kazanmıştır. Eski çağda Sultan'ın «şu büyüklükte bir cami istiyorum» demesine bağlıydı program. Bugün böyle bir toplantı yerinin büyüklüğü, çevresinde oturan ve onu ne sıklıkta kullanacakları öngörülen kişi sayısına göre belirlenecektir.

Bu saptama yönteminin bilimselliği, doğruluğu, sonucu doğrudan etkiliyecektir. Bir evin programını tek başına, o aile ile karşılıklı ilişkiler içinde saptayabilen mimar, bir toplu konut sorunu karşısında tek başına çaresiz kalacaktır. 5000 10.000 kişinin yaşayacağı bir yerleşimin programını saptayabilmek için, sosyoloğundan, sayılama uzmanına, ekonomistinden, ruhbilimcisine, pek çok disiplin yer alacağı kocca bir takım ile birlikte çalışma zorundadır mimar. Örneğin anketlerle çalışmak durumundadır.

İşte bu türlü çalışmalarda kimlerin görev aldığı önemlidir. Örneğin bir sosyoloğun sorması gereken soruyu bir doktor bilemez ya da alacağı karşılığı onun gibi yorumlayamaz. Bu görevde olan kişinin programlarını saptıyacağı insanları tanınması, tanıyabilmesi gerekir. Bu kişinin bu toplumdaki olması giderek yabancılaşmamız olması gerekir.

Gereksinimin saptanmasında tutulan yolun içtenliği önemlidir. Gerekmiyen bir yere bir işleyim yapısını «oy» için yaptırabilir günün politik gücü. O işleyim yeri çalışmıyabilir ileride. Yaşamayacak olan bir mimarlık yapıtıdır gerçekleştirilen.

Saptanan programın gerçekleştirilmesi, olanağa, olanakların sağlayacağı gereçlere bağlıdır.

Mimar, yapıtını, gereciyle birlikte düşünmek zorundadır. Ahşabın olanaklarıyla betonarmenin olanakları bir değildir. Yörenin gereciyle çözüm aramak tutumsallık açısından önemlidir. Türkiye'de demir, çimento, tuğla, vb. gibi çok kaba yapı gereçleri dışında, tüm ince yapı gereçleri konusunda yavaş yavaş dışa bağımlılık yaratılmıştır. Gereçler konusunda, patent yoluyla ya da doğrudan dışa bağımlılık, mimarlığı, ülkesiyle baştan çelişir duruma düşürmektedir.

Uygulamanın kullanacağı yöntem, teknoloji, gerçekte genel anlamda binlerce yıldır değişmemiştir. Mısırlının yapım yöntemi ile bugünkü yöntem arasında çok önemli bir ayırım yoktur. Örneğin insan vücudundaki kemikler kendilerinden çok ağır bir yükü taşımaktadırlar. Oysa bizim yapılarımızda taşıyan, hâlâ, taşınandan pek çok ağırdır.

Ama geleneksel yapım yöntemi ile bugünkü gereksinimlere programlara karşılık bulma

olanağımız yoktur. Bunun en açık kanıtı konut sorununun durumudur. Konut açığını kapatabilmek için bugün batıda bilinen yöntemlerin bile yetersiz kalacağı açıklıkla görülebiliyor.

Ancak bence bundan da önemli bir sorun yurdumuzun kapısındadır. Tüm batı ülkeleri bize teknoloji satma yarışındadırlar. Özellikle konut olayında, önyapım (prefabrik) yöntemi, sağladığı hız nedeniyle bizi ilgilendirmektedir. Ne var ki batı yaşama alışkanlıklarına, ölçütlerine göre tasarlanmış bir konutu çoğaltan teknolojinin, öylece yurdumuza aktarılması, hele halkın çıkarlarını herşeyin önünde tutmayan bir düzen varolursa, ne denli sakıncalar doğurur, ölçümlenemez.

Türkiye'nin elbette tüm batı tekniklerinden de yararlanarak kendine özgü teknolojisinin bulunması gerektir. Bu, araştırmalarla, deneylerle olacaktır. Bu deneyler kamu eliyle yapılmalıdır. Çünkü özel kesim yalnızca çıkarına bakacaktır. Konutu, hazır ayakkabı, giysi gibi satış yasalarına bağlı bir mal (meta) olarak üretecektir.

Konut açığımız nedeniyle önyapım yoluyla sağlanan hız ilgiyi çekmek zorundadır. Ancak bu yöntem, en azından 3000 - 5000 konutluk bir iş kapsamında ilginç olmaya başlayabilmektedir. Bir başka açıdan, denetlediği alan da bu ölçüde büyük olmaktadır. Bugünkü düzende böyle yöntemlerin dış patentlerle büyük kapitalin eline bırakılması dışa bağımlılığı en üst düzeye çıkaracaktır. Bu konuda iyiniyet, varlıklıdan (büyük kapitalden) varlıksıza (halka) kilim dokumasını beklemek demektir.

Gereksinme sonucu ortaya çıkan programın eldeki olanaklarla şöyle ya da böyle bir teknoloji kullanılarak, yapıya dönüştürülmesinin son aşamasıdır. Uygulamadır.

Uygulamayı ya kendiniz denetliyeceksiniz, başka deyişle, her işi ustasına doğrudan yaptırıp örneğin mimar aracılığı ile denetliyeceksiniz... Ya da...

Bir üstenciye vereceksiniz işi... Üstenci, örgüt kuracak, ustalara yaptırıp işleri birbirine bağliayacak ve sizden yapı giderleri üzerinden örneğin % 25 gibi bir kâr alacak.

Türkiye'mizde bu iki yolun dışında bir yol nedense aranmamaktadır. Oysa daha sağlıklı sonuçlara ulaştıracak başka yollar aranmalıdır. Yeryüzünün başka yerlerinde başka yollar bulunmuştur.

Baştanberi anlatılan sürecin sonunda elde edilen sonuç, yapıdır. Yapının başarısı onun bir **mimarlık yapıtı** oluşuna bağlıdır. Ortaya çıkan fiziksel mekan, iç-dış oylumlar, varedildikleri yerin gerçek gereksinimlerinden, kültüründen, uygarlığından doğan programdan; öz gereçlerinden, teknolojisinden yaratılmışsa; oraya özgü biçim elde edilmiş olacaktır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi bu biçim, belli bir iklimde, belli koşullarda yetişen bir ağaç gibidir. Oradan oraya, başka koşullara, iklimlere taşınamaz... Taşınırsa ya kurur ölür; ya da, yaşamayan yapma çiçek olarak kalır.

Mimarlık doğruluğu, ancak kullanılışıyla belgelenir. Yapı, yontu değildir. Dışından biçim olarak güzel olması yetmez, hiçbir anlam da taşımaz.

Kullanışlıındadır yapının güzelliği. Ancak yanlış kullanılması da söz konusudur; tıpkı bir aracın yanlış kullanılması gibi... Örneğin, kerpetenin çekiç yerine kullanılması gibi...

Bu, kullanıcı açısından bir kültür sorunudur. Örneğin, son günlerde İzmir'de mimarlık geçmişimizde en azından belge değeri olan bir yapının, **yapılış işlevinin çok dışında, çarşı ola-**

rak kullanılmak istenmesi böyle bir kültür sorunudur. Buna karşı gelip gelmemek de bir kültür sorunudur. Yapı, tıpkı elbise gibi bakım ister. Bu da bir kültür sorunudur.

Yapının kullanımda işlevsel açıdan esnek (flexible) oluşu zamana uyabilmesini sağlar.

Bütün bu özellikleri taşıyan yapı, yalnızca mimarlık yapıtı niteliğini kazanıp, çağının bir belgesi olmakla kalmaz; gelecek için bir basamak da olur. Kalıcıdır ama doğurucudur da, kendinden sonraki aşamaları hazırlayandır.

Mimarlığın, neredeyse başlıklar olarak özetlediğim oluşum sürecini temel alarak, geçmiş dönemlere, gene çok kaba çizgilerle, bakalım:

Gereksinimin ortaya çıkışı, saptanışı, programlanması (sosyo-ekonomik olgu olarak) egemen güce göre değişmiştir.

Egemen gücün din, monarşi, devlet oluşuna göre yapı programları, türleri değişmiştir; devlete egemen olan sınıfa göre değişmiştir. Halkın gereksinimi, egemen gücün kültürüne, uygarlığına, dünya görüşüne ama daha çok insafına kalmıştır. (Osmanlı imparatorluğunun yükseliş dönemlerinde, daha çok, kamu yapılarının gerçekleştirilmesi gibi.) Egemen gücün, sürekli, hiç olmazsa insafı olması bile söz konusu değildir. (Halkın, İstanbul'da Eminönü'ndeki Yeni Cami'ye «Zulmiyye» adını takmış olması, din konusu için de bile yeteri açıklıkta anlatır durumu.) Egemen güç belli bir sınıfın elindeyse, onun gereksinimleri önce giderilir. Bu sınıf bunun için yollar arar, halka inandırıcı gelecek kavramlar arar. Örneğin dini kullanır bu yolda... O zaman kendi gereksinmelerinin yanında dinsel yapılara da yer verir. Örneğin ulusculuğu kullanır. (Hitler'in yaptığı gibi...) Yapılan yapıları Ulusal Mimari olarak görmeye başlarlar, aldatılmış olanlar. Oysa bunlar, bir

gücün, zorla ele geçirilmiş bir gücün, süslemeleri (dekorları), simgeleridir.

Demokratik toplumlarda gereksinimin saptanması daha doğru gibi görünür. Ancak demokrasinin ne biçim demokrasi olduğuna bağlıdır bu da... Atina demokrasisi gibi bir ana eşitsizliğe oturtulmuşsa; ya da «demokrasi» gene bir yutturmacanın adıysa, durum ötekilerden hiç de ayırım göstermez.

Özellikle, anamalcı düzenin çok uluslu şirketlerinin çağını yaşamakta olan dünyanın bir yarısında İnternationalizm, Brütalizm, gibi benzeri izmler kapitale simge yapılar yaratma yarışına girerler. En yüksek, en büyük, en şu, en bu, deyimleri geçerlik kazanır. Bu düzen kendi gücüne yardımcı, ya da maşa olacak olanları iş başına getirir. (Böyle iş başına gelenler içinde kendini mimar, şehirci sananlar bile çıkabilir. Hitler'in yollar yaptırarak yeni iş alanları açmasından örnek alarak o da kal-kar yollar açıyorum diye İstanbul'u yıkar.)

Sosyalizm düzeni içinde halkın gereksiniminin daha gerçeğe yakın belirip programlanabileceği umudu vardır. Ancak burada da, aynı demokraside olduğu gibi, aldatmacalar, görünüşü başka, içi başka olan örnekler, dönemler vardır. Bunları mimarlık hiç yanılmadan belgeler.

Demokratik olmayan egemen gücün gereksinimine göre oluşturulan mimarlığın genel özelliği; biçimci, gösterişçi oluşudur. Çözümde davranış, dıştan içe doğrudur. Önemli olan dış etkisidir yapının. Bir de, gerçek gereksinme sahibinin, halkın yarattığı mimarlık vardır.

Halk müziği, halk edebiyatı der gibi halk yapı sanatı dediğimiz bu mimarlığın ürünleri, gereksinimden, işlevden, içtenlikle doğarlar; iklim, yöreye, uygundurlar, yörenin gereciyle

geleneği ilerleterek, tutumsallıkla yapılmıştır.

Bu tür mimarlığın ana özelliği işlevsel oluşudur. Çözümde davranış, içten dışa doğrudur.

Buraya dek okuduklarınızdan çıkarılacak sonuçlardan altı kalın çizilecek olanlar şunlardır:

En başta sosyo-ekonominin sonra kültür birikiminin belirlediği işlev «strüktür» biçim ilişkisi açıklıkla ortaya konmadan, bir mimarlık yapıtının anlaşılması, değerlendirilmesi olası değildir.

(Batılılar ve onun etkisinde olan bizimkiler Mimarlık Tarihini bugüne dek bir biçim tarihi olarak ele aldılar. Ana etkenin sosyo-ekonomi olduğu bir konuda, en azından, çok eksik olan bir tutumdur bu. Bu tutumla ancak egemen sınıfların biçim kuşkuları izlenebilir.)

Mimarlık yapıtı bir başlangıç değil sonuçtur.

Bu nedenle, mimarlığın hele biçim olarak önceden saptanması bir ilişkiyi tersine çevirmeğe çalışmak olur. Ortaya çıkan sonuç da yalnızca bu çabanın bir belgesi olarak kalır. (Her eski anıt iyi bir mimarlık anıtı değildir. Çoğu kez döneminin belgesi olarak bırakılmak zorunluğundan ötürü korunur.) Böyle olan dönemlerde çoğunlukla ya idealizm adına davranılmıştır ya da faşizm. Örneğin 19. yüzyıl Avrupası eski Yunan mimarisinin biçimlerini yeni yapılarına yüz olarak geçirmiştir. 1900'den 1960'a dek süren bir zaman aralığında Türkiye'yi de temelde bu açıdan görebiliriz. 1950'lere dek İttihat Terakkicilerin «Milli Mimari» düşleri sürdürülmüştür. Eskinin biçimleri, yapıların oralarına buralarına yapıştırılarak «Milli Mimari» yapılıyor sanılmıştır. Gerçekte, halktan, onun gereksinmelerinden kopuk bir üst yapının, yaratma yoksunluğu içinde, eski çağ-

lardan yerli yersiz kopyalarıdır bunlar... 1950'-den sonra da batıdan kopya edilerek aynı kopukluk sürdürülmüştür.

Mimarlık yapıtının bir denklemin eşitliğinin sağ yanıdır. Bu nedenle, şaşmaz; dönemine bütün öteki dallardan daha somut bir belgedir.

(Bunun için her biçimci Mimarlıkta, gerçekte, önce halkın gereksinmelerini düşünmeyen bir yönetimin kokusunu alabilirsiniz.)

Mimarlık yapıtının en somut, en kesin belge oluşu nedeniyle gerçek ürünlerinin iyi bilinip tanınmaları, gelecek kuşaklar için korunmaları gerektir. Bu önce bir (envanter) sayım dö-küm, sonra koruma işidir.

Sosyo-ekonominin konuyla baş ilişkisi açısından, siyasal ve ekonomik bağımsızlığın ne demeğe geldiği açıklıkla görülmektedir. Halkın gereksiniminin tam ortaya çıkabilmesi için de özgürlüklerin eksiksiz olması zorunluğu tartışılmaz. (Oysa Anayasamızda hâlâ 141.-142. maddeler vardır.) Son olarak, mimarlık açısından bir kültür siyasasından beklenebilecekleri gene en kaba çizgilerle şöylece özetliyebiliriz:

Ön tanımlardan, resmi görüşlerden, kesinlikle kaçınılmalıdır.

(Bunun tarih içindeki örneklerinden daha önce söz ettim. Burada en küçüğünden bir başka örneğe de değinmek isterim. Hitler, mimarlardan ille de çatı istiyordu. Çatısız tasarım onay görmüyordu; bizim Bayındırlık Bakanlığı-mız da Hitler'in tutumundadır 1970'lerin Türkiye'sinde. Mimarlık yapıtı ancak onların «kapasite»lerince olabilir. Ötesine akılları ermez. O zaman akli başında bir mimarın bu bakanlığa iş yapması hemen hemen olanaksızdır.)

Hele hele Ulusal Mimarlık öntanımlamalarından kesinlikle uzak durmalıdır.

Gereksinmelerin programa dönüştürülmele-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

rinde beklentiler doğrultusunda davranılmalıdır. Buna göre yapı programlarımız gözden geçirilmelidir. Örneğin ilk okullarımızın, meslek okullarımızın, belediyelerimizin v.b.'nin yapı programları, amaçladığımız işleyim toplumuna ve düzene göre düzenlenmelidir.

Konut programı başlı başına bir özel konu olarak ele alınmalıdır.

Kamulaştırmalar egemen güçlerin işine yaramaktadır. Arsa ofisi konusu yeniden tartışılmalıdır. İmar planları yörelerinde dinamik (gelişmelere günü gününe karşılık verebilen) özellikte yapılmalıdır.

Olanak ve gereçler konusunun boyutları, etkileri iyi saptanmalı, yapı gereçlerinde dışa bağımlılıktan kurtulma savaşımı başlatılmalıdır.

Sömürücü teknoloji aktarılmasına, izin verilmemelidir. Bizim yöremizin, olanaklarımızın, koşullarımızın teknolojisinin araştırılmasına, gerçek boyutları ve hızı kazandırılmalıdır.

Dışarıdan proje satın alınması kesinlikle önlenmelidir, gereksinmelerimizi karşılamak için mimarlığımızın üstesinden gelemeyeceği bir mimarlık konusu yoktur. (Kapitalin kredi ilişkileri yüzünden dışarıya ödenen proje tutarları inanılmayacak ölçüdedir.)

Türkiye mimarlık gücünün dışa açılmasına; (dış ilişkilerle, sergi, konferans v.b. tanıtma girişimleriyle) olanak sağlanmalıdır.

Kültür değerlerimiz içinde en önemli yeri tutan mimarlık yapıtlarımızın, anıtlarımızın, tanımını sayımını doğru yapmalıyız. Örneğin konu, yalnızca tarihçilere, ya da klasik çağ, Bizans gibi belli dönemlerin uzmanlarına bırakılmamalıdır. Bütün çağların, bütün görüşlerin dile getirilmeleri sağlanmalıdır. Konunun günümüze uygun yasal ve ekonomik tabanı

sağlanmalıdır.

Mimarlık dalında yüksek öğrenim kurumlarının uygulama alanıyla ilişkileri kurulmalıdır.

Mimarlık açısından böyle bir kültür siyasasının oluşması nelere bağlıdır dersiniz?

(1978)

Temmuz 1976
Ortahisar
behr

MİMARLIK UYGULAMASININ BUGÜNÜ

«10 cm² mavi ile 100 m² mavi başka başka şeylerdir.» derdi Bedri Rahmi Eyüboğlu... Kösebaşına belirli bir aile için gerçekleştirilecek evle, bin ailenin gereksinimini karşılayacak bin konutluk bir yerleşme başka başka şeylerdir. Doğal olarak da, başka başka mimarlık uygulaması, (pratiği) gerektirirler.

Belirli gereksinimi karşılamak üzere programı başkalarınınca saptanmış bir yapıyı, neredeyse yalnızca biçimlendirmekle görevlendirilmiş. bunun sonucu, biçimi, bireyci, kendini sanatçı sayan dönün mimarıyla; hemen bütün bilgi dallarından yararlanmak, anonim bireşimlere, esnek, yapısal, somut karşılıklar bulmak zordaki bugünün mimarı birbirinden ayrı kişilerdir. Eğitilmeleri de, çalışma yöntemleri de, uygulama yolları da birbirinden başka olmak gerekir. Bu konuda geçiş dönemini yaşayan topluluklarda, özellikle eğitim kurumları yeni durumun gerektirdiği kişileri yetiştirinceye dek, bir ya da birkaç mimar kuşağı bu değişim sürecini kendi yaşamları içinde algılamak, kendi kendilerine uyum sağlamayı becermek zordunda kalırlar. Bu becerinin başarısı, mimarın toplumuyla bağlarının canlılığıyla orantılıdır.

Kendine başvuran bir aile için gerçekleştireceği evin niteliğini, onlarla birkaç hafta birlikte yaşayarak, olanaklarını, isteklerini, beklentilerini elden geldiğince az yanlışlıkla öğren-

rek saptayabilir bir mimar... Ama bin, ikibin, üçbin, beş - on bin konutluk bir yerleşme için böylesi bir kolaylığı yoktur. Sayılama uzmanları, toplumbilimciler, ekonomi uzmanları, kent tasarım, ulaşım uzmanları, ruhbilimciler, eğit - bilimciler, doktorlar, tüzeciler olmadan; geçmişin bilgileri, şimdiki durum saptamaları, gelecek oranlamaları ve siyasal seçmeler olmadan her türlü çözüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Bilgisayarsız işin içinden çıkılamayacaktır.

Tasarıma geçmeden önce, teknolojik olanakların avucun içi gibi bilinmesi, yöre koşulları içinde en uygun seçmeleri yapabilmek durumunda olunması gerekecektir.

Uygulamada her yanlış adım binlerce kez yineleneneceği için; Uygulama alanında da ya çok iyi bir örgütçü olacak; ya da oluşmasından sorumlu olduğu çok iyi bir örgütün içinde yer almasını bilecek bugünün mimarı... Uygulama yönteminin saptanmasında da en başta gelen ilgili o'dur.

Bütün bunları bir kişi eskisi gibi tek başına yapabilecek mi? Hayır! Demek ki, bir takım çalışması düzeninde yürütülecek bütün bu işler; demek ki, takım içinde 1+1'in 2'den daha çok etmesi sağlanacak.

Bir başka konuya, işleyim yapıları konusuna bakalım: Çabucak gerçekleştirilecek, büyüme-ye açık, esnek, en ekonomik bir yapı türüdür karşımızdaki.

Konusuna göre, makine parkı; bilirkişilerce, uzmanlarca saptanmıştır. Bundan hiç kuşkusu olmaması gerekir, iç erinciyle (huzuruyla) işini yapabilmesi için mimarın... Oysa kuşkusu vardır. Giderek, dizgeyi oluşturan makinaların, en çok pislik çıkaranlar, en verimsiz çalışanlar olduğunu bilir çoğu kez. Araçları nedeniyle

yalnız belli katlar için işleyen kredi düzeni nedeniyle, dışa ekonomik bağımlılık nedeni ile başka türlü olamayacağı, onun tek başına yenemeyeceği bir gerçektir karşısında. Örneğin, Türkiye'nin iplik yapım yeri gereksinimi için, neredeyse iki katı sayıda kuruluşa kredi verilmiştir. Siz bunlardan birini tasarlama işini üstlenmişseniz yaptığı işe inanmayan kişinin mutsuzluğuna daha baştan düşmüştünüz demektir. Ya da neden şu üretim yöntemi değil de, bu yöntem diyemez; çünkü, çoğu kez makinaların alındığı kaynakla kredi kaynağı birdir. Ve bu sorusuna içindeki işbirlikçiler, dış bağlarından onay almadan karşılık veremezler. Oysa, mimar olarak yalnızca alanlar, oylumlar dizgesini tasarlamak değildir işiniz; bir iş akımına en uygun çizgiyi oluşturacaksınız. Daha tasarımda, yapım olayının örgütlenmesini düşüneceksiniz; kurgu (montaj) olayını, ayrıntılarına dek hem makinalar hem yapı için bileceksiniz. Bunların yapım sürelerinin düzenlenmesi de sizin işiniz. Eş süreç içinde yapılacaklarla, birbirini izleyecek olanları iyi saptayıp ayrıntıları ona göre çözeceksiniz ki, yapının gerçekleştirilmesi süresinde boşluk olmasın. Bu yüzden ön-yapım (pre-fabrikasyon) olayını iyi bileceksiniz. Ayrıntılarla oyalanılmayan, yalın dizge (sistem) çözümlerini bulacaksınız. Kısacası dünün biçim arayan mimarından; yaşam, üretim yolu zamanı tasarımıyan; başka nitelikte bir kişi olmak zorundasınız.

Karşısındaki işverenler hemen hemen tümüyle bir başka sınıfın kişileridirler. Daha çok yasal zorunluklarla «imza» için mimara gelmektedirler. Yapımyerinin (fabrikanın), yatırımının yapı tasarımlarını da dışarıdan getirmek işine gelir. Çünkü, yatırım giderleri içinde tasarım giderleri için de dolarak ya da do-

laysız yollardan kredi alabilmektedir. Makina parkının seçilmesi işi için Almanya'daki danışman kuruluşa 2.5 milyon Mark ödeyip de, yapının uygulama tasarımını yapacak mimara 250 bin lirayı çok gören işverenlerdir bunlar. Çoğu kez, mimarı boşu boşuna başa dert olan kişi olarak görürler. Örneğin, 25 bin m²'lik bir yapının 7 bin m² daha az alanla çözümlenebileceğini kanıtlayan mimarı, dış ilişkilerini kırmamak için, dinlemek bile istemezler.

Mimarın değişimi, çevresindeki her şeyin değişmesi olgusunun bir bağımlısı olarak da ilginçtir. İşveren, «artık değer»ini güvence altına almaya çalışan, kentsoyluluk sürecine adını atmış küçük kent esnafıdır, çoğu kez. Yaşama biçimiyle, alışkanlıklarıyla henüz bir başka çağda yaşamakta olsalar da, yabancılaştırma sürecine girmişlerdir. Sınıfsal nitelikleri ulusal bile olamayacaktır birgün... Şimdiden komandolar, yüksek koruma duvarları kullanmaya başlamışlardır bile... İşçi, kırsal kesimden gelen, en az nitelik istediği için yapı kesimine girmiş; her türlü sömürüye açık, yaşamıyla bile oynanabilen köylüdür. Ve bu kişi çok kısa süre içinde işleyim kesimine geçecektir. Pek çok kuruluşun yapı işlerinde çalışanlar yapı bitince gene o kuruluştaki işleyim işçisi olmuşlardır. Daha okuma-yazma öğrenirken, üretim araçlarının iyeliği üzerinde en doğal yoldan düşünmeye başlar. Öyle ki, düşünceleri, en doğal yoldan, olayı tüm varlığı ile yaşama yolundan oluştuğu için, çoğu kez kuramcıları da aşar geçer. Aydın kesim yaşamın hızının gerisinde kalmanın bunalımına düşer. Ya işbirlikçilerle uyuşma yolunu, kapıkulluğunu; ya da geleceğin sınıfının yanında birlikte değişme yolunu seçer... Bu olgular karşısında bir mimar için **Mikelandro ya da Frank L. Wright**'in

küçük kopyacığı, özenticiğı olma düşleri içinde bulunmak, çağ gerisi olmaktan öte; mimarın bugünkü tanımı karşısında dalını bilmemek, mimardan başka birşey olmaktan öte; kapıkulluğundan başka türlü uygulayamayacağı bir yolu seçmek demektir.

Mimarlığın, Türkiye'nin sorunları açısından en önemli bulduğumuz için, örnek olarak seçtiğimiz konut ve işleyim dışındaki konularında da durum başka türlü değildir.

Durum böyle iken, bizdeki mimarlık uygulaması yürütücülerinin belirgin kesimlerine bir bakalım:

A. Bu kesimdeki mimar, işverenleri arasında bir seçim yapamaz. Onu, sergendeki bir «mal», bir «aygıt» gibi; adına, niteliklerine göre işveren seçer. (Denilebilir ki, «mimar, işverenini nasıl seçer?» Oysa, yurdumuzdaki ana sorunların başında görüyoruz bunu... Mimar gerçek işverenini bulabildiği günlerde —ki, bunun için düzen savaşımına katılması, yanında olacağı sınıfı seçmesi gerektiği ortadadır.— pek çok sorun çözümlenmiş olacaktır.)

Seçilen mimar, belirli kişinin belirli isteklerine 19. yüzyıldaki gibi hizmet eder. Karşısındaki işveren bir kişi yerine, diyelim ki, bir yönetim kurulu olsa, bile, bu kurulu oluşturan kişilerden güçlü birinin ya da birkaçının dileklerini gerçekleştirmektir işi... Büyük bölümünün işiyle özel yaşamı birbirinden ayrılmıştır. İş, özel yaşamına para sağlayan bir araçtan başka hiçbir şey değildir. Bırakın halkına, kendi kendine karşı yabancılaşması demektir bu. Sürümden kazanmaya çalışır; örneğin, beş ayda 60 tasarıya imza atar. Kazançlı yollar ararken yap-satçılara ortak olur. Yaptığı işin niteliği sözkonusu değildir onun için. Kentlerimizi çirkinleştirenler, havamızı bozanlar, ile-

ri sürdükleri gibi ustalar, kalfalar değil, kendileridir. Düzenin birer diploma uyduruverdiği bu kişiler, Anadolu'nun tümgeçmişinde eşi görülmemiş, son otuz kırk yıllık yıkımının gerçek sorumlularıdır. Eğitimin ardından, bütün öteki ülkelerde olduğu gibi, bir uygulama sınavı geçirmeden diploma alınabildiği sürece de, bu iş böylece sürüp gidecektir.

B. Mimar işverenini seçebilir, ya da kendisi aynı zamanda işveren olur. Bu durum, «kuraldışılık, kuralı bozmaz» çerçevesi içinde görülebilir. Ayrıca, bu durum kentsoyluluğun üst katları için söz konusudur. Her anamalcı ülkede olduğu gibi, onu-yirmiyi geçmez bu kesimdekilerin sayısı.

C. Memurluğu seçen mimarlar. Bu kesime, büyük bölümüyle öğretim görevlilerini de katmak zorundayız. Mimar olarak etken olamayacakları, daha çok edilgen bir yol seçmişlerdir... İsteseler de istemeseler de, acısını gene kendileri herkesten çok çekseler de düzenin dediğini yapmak zorundadırlar. Düzenin dışlıları arasında ufalanıp gideceklerdir. Ya da uyum sağlayıp yönetim görevleri üstleneceklerdir. Uygulama alanıyla tümüyle kopukluğun bunaltısını, onun bunun işine karışarak gidermeğe çalışacaklardır. Yapmadığı, bu nedenle de bilemeyeceği işin kuralcılığına, kuramcılığına kalkışmak gibi durumlara düşeceklerdir. Böylece istemeseler de bırakın geleceğinkinin, günün mimarlığının oluşmasında en zorlu engellerden biri olacaktır bu kesim. Programsızlığın programını yaparak yarışmaya çıkarılması olayına araç olanlar da bunlardır. Yanyana beş devlet yapısının beşyüzer kişilik toplantı salonlarıyla gerçekleşmesinin sorumluları bunlardır örneğin.

Pek çoğu uygulama alanıyla uyum sağla-

madığı için bu yolu seçtiğini söyleyerek, aldatmak zorundadır kendini. Dışa bağımlı ekonomik düzenin doğal sonucudur durumları.

D. Başka dallar seçenler... Şu sırada ülkemizdeki mimarların, mühendislerin yüzde 35'ini oluşturuyorlar.

E. Yürümeyen otomobil'in otomobil olmadığı gibi, uygulama yapmayan mimarın da, mimar olmadığını bildiği için, yaşama koşullarından özverilerde bulunarak, ufaktefek zararsız işlerle, ya da kendi kendine hoş görebildiği küçük ödün (taviz)'lerle ayakta durmağa çalışan bir azınlık.

F. Durumlardan yararlananlar. Gelecek günlere hazırlanmak zorunluğu içinde, başka sınıflara, bugün inanmadığı ama gelecekte kullananının değişebileceğini düşündüğü yapıların tasarımlarına çalışanlar. Örneğin, yapı araç gereçleri üretenlerin, pazarlama sorununu çözmek için gerçekleştirmek istedikleri «toplu konut» işinde, deney elde etmek, bilgi üretmek için çalışanlar. İşleyim yapısının şimdilik kime yarayacağı üzerinde fazla durmayanlar.

Mimarlık bir bakıma durum saptama olayıdır. Hep denir ya, «toplumun yansıtıcısıdır» diye... Düzenin yansıtıcısıdır gerçekte. Bu nedenle mimar, ana sorun olarak düzenle uğraşmak durumundayken, mimarlığını da bir gün en iyi yönde kullanılacak çizgide (deneyim var-sılığında) tutmak zorunda olduğunun bilinci-ne varacaktır.

G. Yurt dışına gidenler. Orada ikinci, üçüncü, dördüncü, bilmem kaçınıcı adam olarak çalışıp, yalnızca kendi olanaklarının iyi olmasına önem verenler. (1969'da mimarlarımızın yüzde 20'si yurt dışındaydı. Bugün batıdaki koşulların eskisinden iyi olmamasından, bir de

mimar sayısının birdenbire çok artmasından ötürü, sanıyoruz, bu yüzde düşmüş olsa gerektir. Yüzde düşmüştür ama sayı azalmamıştır.) Bunların yurt sorunlarıyla ilişkileri, torunun dedeevinin sorunlarıyla ilişkisine olur olsa olsa.

Yukarıda A'dan G'ye sıraladığım kümeler bugünkü mimarlık uygulamasını yürütenlerin, unuttuklarını bir yana, en kaba çizgilerle bölümleri oluyor.

Bu yürütmeye, görevlere ve durumlara mimar yetiştiren eğitimin durumu da kabaca şöyle:

Fırsat eşitliği olmayan hele şimdilerde daha da acıklı biçimde çağdışı bir orta eğitimden sonra, seçimi sonuna dek kuşkulu bir yüksek öğrenime geçiş gelir. Bir eğitim kurumunda yaptığımız soruşturmada ancak yüzde 10'du, bile isteye mimarlık dalını seçenlerin yüzdesi. Mimarlık okullarına girenlerle bitirenler arasında, bitirenlerle yurdumuzdaki mimar gereksinimi arasında usdışı bir dengesizlik vardır. Yapı kesimindeki, mimar, tekniker, usta, işçi sayıları dengesizliği ise en olumsuz çizgilerdendir. Öğrenimin, ülkenin şimdiki ve gelecekteki sorunlarıyla ilişkisi pek zayıf, genellikle göstermelidir.

(Çünkü, görülebilen eksikliğe göre bazı eğitim kurumlarınca konuyla ilgili bir ders adı konmuştur ama, bu dersi verebilecek; o konuyu, uygulamasıyla bilen öğretim görevlisi yoktur. Yapmayan kişi, yapmayı nice öğretir?)

Asistanlar yapı yapmayı değil, yalnızca ders vermeyi öğrenerek doçent olurlar. Doçent olan kimse, yapı yapmayı öğrenme çağını genellikle geçirmiş olur. Bu yüzden pek çok ülkede iyi yapı yapmış, örnek gösterilecek işler ortaya koymuş mimarların doğrudan öğretim görevli-

liğine çağırırverirler. Ya da, öğretim görevlisine daha asistanlığından yapı yapma olanağı sağlarlar. Pek çok Batı mimarlık okulunda öğretim görevlisinin özel işliği (atölyesi) okulun içindedir. Okul yapılarını da kendileri yaparlar. Öğrensinler, bilsinler ki, ya da öğrenmelerini durdurmasınlar ki, öğretebilsinler... Ülkenin gerçek sorunlarıyla ilişkisizlik yalnızca belirli katlara hizmet edebilecek adamı yetiştirme durumu, incelediğim dört eğitim kurumumuzun genel eğitim çizelgesinde bile görülüyor.

ODTÜ Mimarlık Bölümü'nde bütün öğretim süresince «peyzaj mimarisi araştırması» diye bir derse 300 saat verilirken konut yerleşimlerine 90 saat veriliyor. Maket yapımına 180, «çevre kontrolü ve davranış»a 300 saat verilirken, işleyim tasarımına, o da seçme ders olarak 210 saat veriliyor. Son dört yıl içinde verilen tasarım (proje) konuları arasında işleyim tasarımı yoktur. Yalnız bir kez (74 - 75 döneminde) üçüncü sınıfta toplu konut tasarımı ödevi verilmiştir. Bir takım içinde çalışma alışkanlığı verecek, öteki disiplinler arasında bir bağ kurucu, yürütücü özelliği edindirecek bir eğitim konusu, biçimi yoktur. Öteki uzmanlık dalları olmadan bir iş bitirme olanağı olmayan kişiye, bu uzmanlarla nasıl çalışılacağını öğreten bir ders yoktur.

İDGSA öğrenim çizelgesinde işleyim yapılarıyla ilgili bir bölüm yok. Toplu konut sorunu herhalde tasarım konuları içinde öğretim görevlisine bağlı kalmaktadır. Yalnız birinci yılda, haftada üç saatlik sosyo-ekonomi adında bir ders var. Sosyal bilimlerle ilişkilerin bununla kurulup kurulamayacağı kuşkulu. Takım içinde çalışma yeteneği öğrencinin kendisine bırakılıyor sanırım...

ADMMA öğrenim çizelgesinde birinci yılda haftada iki saatlik sosyo-ekonomi dersi var. İşleyim ve konut sorunları ile ilgili bir konu yok. Kuruluşundan bu yana, hiçbir işleyim konusu tasarım ödevi olarak verilmemiş. 1974'de ve 1976'da üçüncü sınıfa sosyal konut tasarımı ödevi verilmiş. Öteki sosyal bilimlerden iz yok. Çağdaş yapı yöntemlerine ilişkin bir konu yok.

İTÜ öğrenim çizelgesinde bütün bunlar görülüyor. Ancak, saat olarak yeterlikleri tartışılabilir.

Bütün bu söylenenler öğrenim çizelgelerinde bulunsaydı bile, bunları öğretecek olanların daha önce de değindiğim gibi, uygulama, deneyim ve yetenekleri yeterli olmadığı, uygulama alanıyla canlı ilişkileri kurulmadığı sürece yararlı olabileceklerinden kuşkuluyum. Ayrıca, başka ne yararlar getirirse getirsin, bizim gibi ülkelerde üniversitelerin kentin, yaşamın, halkın günlük yaşamının dışına atılmaları da, sakıncalıdan da öte bir şeylerdir. Hele ODTÜ'nde olduğu gibi, Türkçe'nin dışına atılmak bir bağımsızlık sorunudur. Onu da aşar. Bağımsız olmayan ülkelerde bile pek rastlanmaz bu duruma. Neyse ki, bu türlü yöntemlerin de yeterli olmadığını ODTÜ öğrencileri son yıllarda gösterdiler. Ama, neden böyle gereksiz sınavları başarmak zorunda bırakılsın bir ülkenin çocukları? Yapacak bunca işleri varken...

Mimarlar işçi arasında anlaşmayı, anlatmayı sağlayacak bir dil birliği sağlanamamış, Türkçe öğrenim yapan okullarda bile önemli bir sorundur. Çizim yöntemlerinin durumu da her okula, her kuruma, neredeyse her mimara göre değişmektedir.

Tasarımda ve dilde anlatmaya çalıştığım bu yöresine, ülkesine, halkına yabancılaşma olgusu, uygulama alanında gereçlerde de görü-

lür. Ülkemizde propagandaları yapılan yalıtım, döşeme kaplaması doğrama, boya gibi yapı gereçlerinin kaynaklarına bakarsak bunu açıkça görürüz. Bu konuda dışa bağımlılık ekonomimizle tam bir koşutluk içindedir. Öğrenimden sonra, diplomayla birlikte hemen uygulama yetkisi alınabilmesi kanımca en önemli sorunlardan biridir. Öteki anamalcı ülkelerde bile öğrenimin ardından en az onun yarısınca bir süre uygulama döneminden ve uygulama sınavından sonra «mimar» adı alınabilmektedir. Özellikle Belediyelerde imar müdürlüklerine, denetim organlarına, yeterliği olan kişilerin getirilemediği ülkemizde sorun, daha da önem kazanır. (Pek çok ülkede bu gibi yerler için ek yetenekler istenmekte, bu kişiler özel sınavlardan geçirilmektedirler.)

Gerçekte, özellikle bu son bölümde söylediklerim de, ondan öncekiler de sorunun ana çözümü değildir. Örneğin yüzde 67'si gecekondulu olan bir Ankara'yı düşünürsek bugünkü durumuyla mimarlık öğreniminizde, pratiğinin de daha çok kimler için yürütüldüğünü açıkça görebiliriz.

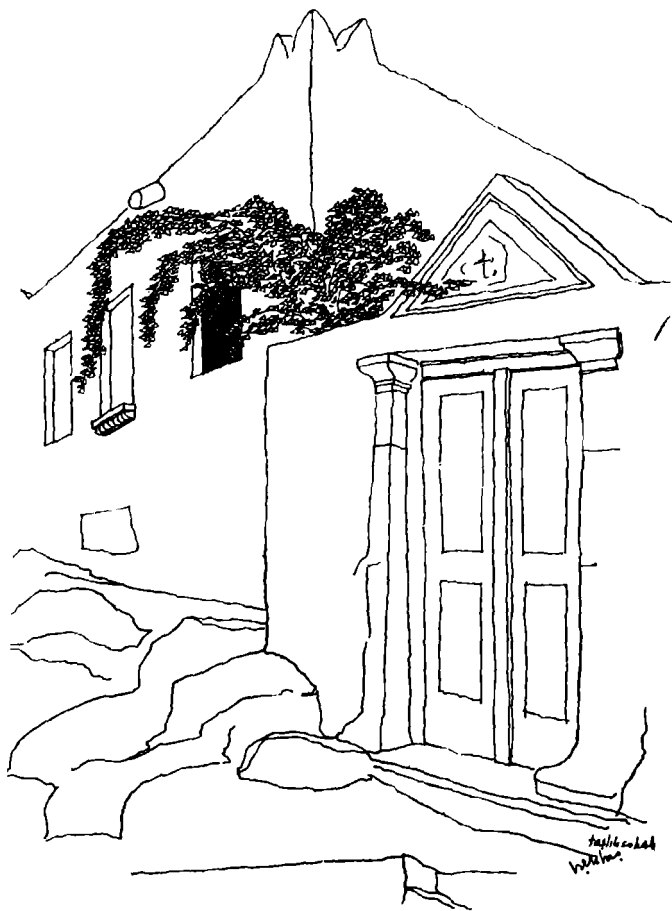
Yüzde 33 için yapılan uygulamanın da, mimarlığın ana ilkeleri açısından, kentlerin çözüm ona düzenli kesimlerinde ne denli yetersiz ve acıklı durumda olduğu da ortada. Bu yüzde 33 için yürütülen diplomalı mimar mimarlığının elindeki, alt yapı gereç, teknoloji olanakları; gecekonduların, mimarsız mimarlığının elinde olsaydı ne olurdu acaba? Birbirlerini hava, güneş, görüş açılarından kesmeyen; doğaya ve insana, içgüdüleriyle, Anadolu alışkanlıklarıyla, daha bir saygılı gecekondulu tepelerinin yeşillikler, ağaçlar, çiçekler içinde görünüşlerinin ne olabileceğini şöyle bir düşünün. O zaman diploma verip mimar dediği-

miz kimselerin büyük çoğunluğunun temel il-
keler açısından ne denli ülkelerine ve ana ko-
nularına yabancılaştıklarını daha bir iyi an-
larsınız. Bugünkü devlet eliyle gerçekleştirilen
konutların plan düzenlerinin bizim insanımı-
zın yaşama gereksinimlerini karşılama açısin-
dan yetersizlikleri yürekler acısıdır. Pek çok
yerde duran «afet» konutları somut örnektir,
bu konuya. Teknoloji aktarımı konusunda ge-
rekli önlemler alınmazsa, daha büyük yıkım-
lar (felaketler) var önümüzde.

Çağdaş sorunlarımızı çözümleyebilecek mi-
marın, şimdiye dek alışılmış mimarlık tanım-
larının üstünde, başka yetenekler edinmiş ol-
ması gerekiyor. Şimdi, uygulama içinde olan-
lar, bu ek yetenekleri kendi kendilerine edin-
mek zorundalar. Tüm geleneksel yapım bilgi-
leri üzerine; öteki disiplinlerle birlikte çalışa-
bilme; tipleştirebilme, birimsel çözümlere (mo-
dülasyona) varabilme, kurgu (montaj), za-
manlama, yeni gereç ve yöntem üretebilme, ör-
gütleyebilme bilgi ve yeteneği isteyen bu yeni
durum için yapılacak eğitim de, uygulama da
şimdikinden değişik olmak zorunda...

Bugünkü durumuyla yurdumuzdaki mimar-
lık uygulaması ve eğitimi en azından sınıfsal
ve sayısal açıdan böyle bir göreve hazır görün-
müyor. Yapı sürecindeki işbölümünde, işin ve
yönetiminin örgütlenmesinde görev ve sorum-
luluklarının nerede başlayıp nerede bittiğini
tam saptayabilmiş değil. Evet, bu bir düzen
sorunudur, ama o düzenin kurulmasında yeri-
ni alacak kişinin kendi dalının eksikliklerini
gidermek de, ona hazır olmak da kendi öde-
vidir.

(1976)

SER MİMARAN-I HASSA EL FAKİR-ÜL HAKİR SİNAN

Kültürel, politik, ekonomik yanlarıyla bir dönemin, eksiksiz, en yetkin anlatımını yapılarıyla saptayan mimar Koca Sinan, çağına damgasını vurmuştur.

Sinan, geçmişimize yalnızca bir askeri olaylar dizisi olarak bakma alışkanlığında olanlara, kuşkusuz, en inandırıcı karşılıklarımızdan biridir. O, geçmiş kültürümüzün hümanist yönünün tanımlanması olanağına da bizi doğrudan ulaştırır.

Evrensel kültür sofrasına en belirgin katkılarımızdan biri olan Sinan, ortasında insanın bulunduğu bir evrenin, simgelerinden biridir.

Dostu şair Sai Mustafa Çelebi'nin yapıtı Risale-i Tezkiret ül Ebniye'den, Sinan'ın 1. Sultan Selim çağında (demek ki 1520'den önce) devşirildiğini, II. Selim çağının bir mühimme defteri kaydından da Karaman vilâyetine bağlı Kayseriye sancağı Ağırnas köyünden olduğunu öğreniriz. Sinan, yetiştirme özellikleri ile Osmanlı toplumunun katıksız bir ürünüdür.

Gene Tezkiret ül Ebniye'den, Kanuni çağında acemi oğlanlıktan geçip Yeniçeri olduğunu, Rodos, Belgrad seferlerine katıldığını, daha sonra sekbanların süvari bölümüne ayrıldığını, Mohaç'tan sonra acemi oğlan yayabaşısı olduğunu, kısa sürede yükselip Orta Avrupa ve Bağdat seferlerine büyük bir yeniçeri subayı olarak katıldığını, Bağdat dönüşünde Hacı Bektaş ocağının en gözde Haseki'lerinden biri

olduğunu öğreniyoruz. Ordu içinde, asıl işi, yapıyla ilgili eylemlerdir. Yapı sanatıyla uğraşısı çocuk yaşta başlamıştır. Korfu, Puglia, Karabuğdan seferlerinden sonra 50 yaşlarındayken Mimarbaşı'lığa atanmış, ardından, 50 yıl «Ser Mimar-ı Hassa» olarak, Osmanlı ülkelerini yapılarıyla donatmıştır.

Sinan'ın saptanabilen yapıtları içinde, 7 büyük su kemeri, 12 büyük köprü, 8 mahzen, 20 kervansaray, 18 imaret, 7 darülkura, 57 medrese, 52 mescit, 35 saray, 48 hamam, 22 türbe, 3 darüşşifa, 6 su yolu kemeri, pek çok sayıda çeşme ve içlerinden en çok bilinen Şehzadebaşı, Süleymaniye, Selimiye gibileriyle 84 cami vardır.

Bu sayılar, bir yandan, onun mimarlıktan mühendisliğe, mühendislikten yöneticiliğe, örgütleyiciliğe dek, ne denli bir çalışma alanı içinde başarılı etkinliği olduğunu ortaya koyarken; bir yandan da topluma hizmet yapılarının ezici çoğunluğuyla, devrinin kamuya dönük eylem ölçülerini belirler.

Büyük bir mimarlar grubunun başında ortaya koyduğu yapıtlarında, kendinden öncekilere hep saygılı kalmıştır. Bu saygı, onları anlamasını, aşmasını sağlar. Onlardaki iyiyi, doğruyu, güzeli, yorumlamayı bilir. Öykünmeye düşmez. Son yapıtına dek sürekli bir araştırma içindedir. Bu araştırma çabasında yolunu hiç yitirmez. Ulaşmak istediği bireşime güvenle yürür.

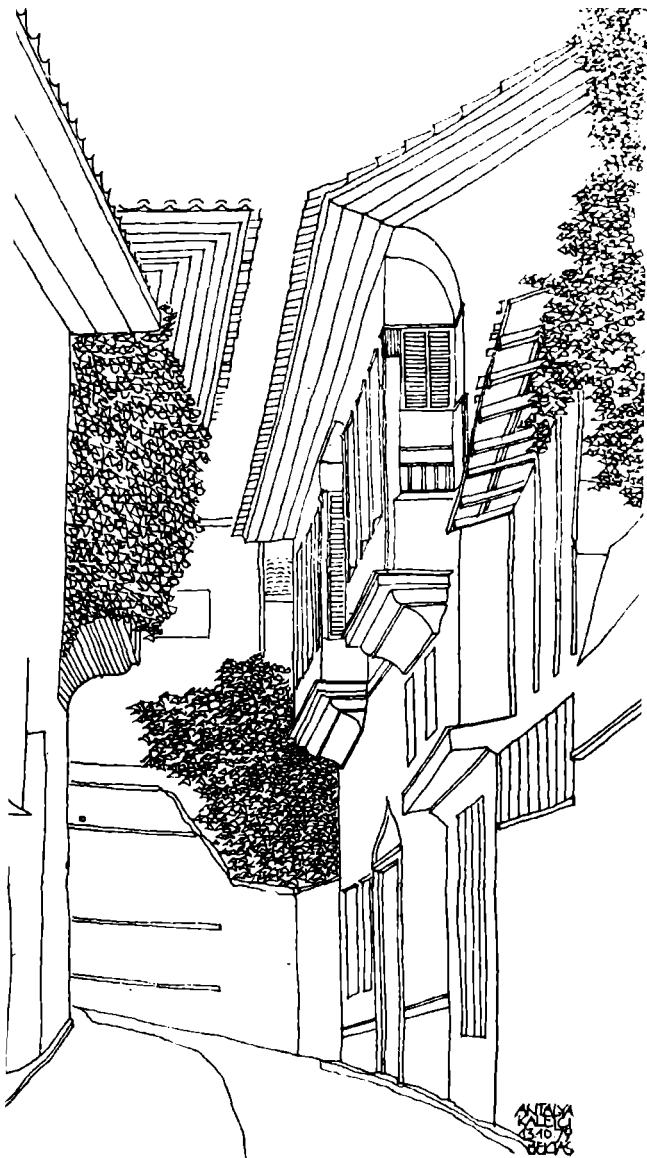
Yapıtları en iyi iç çözümü ortaya koymağa çalıştıkları için dıştan da inandırıcıdır.

Canbazlık, büyüklük oyunları değildir işi, mimarlıktır. Uğraşısı «mekân»dır. Kendi dalına olduğunca öteki sanatlara da en saygılı kişidir, yapılarında tüm sanatlar tam uyuşurluk içindedir.

Her yeni yapıtında kendini aşarken, gerçek sanat erinin kaygılarını dışa vurur:

«Dünya durdukça bunları görecektik zevk sahiplerinin, çabamın ciddiyetini göz önünde bulundurarak insaf ile bakacaklarını ve hayırlı dualarla anacaklarını umarım inşallah.»

(1969)

SAFRANBOLU DERKEN

Yanağının yanına sıkıştırdı böğürtlen işlemeli
başörtüsünün ucunu,
buyrun dedi halı serili kerevetlere,
oturduk.

Bu oda benim dedi, bir güzel, bir içten gülerek,
dolapları, tavanı göstererek...

Bu oda benim.

Burada ben yaşarım.

Nur içinde yatsın, pek güzel yaptırdıydı.

Evler kişilerle doğarlar, onlarla
yaşarlar, sevgide acıda; kullanılmış
giysiler olurlar bir gün başkalarına.

Safranboluda erkekler yuvalarına bağlı
olurlarmış.

Arkadaşım anlatıyordu, buraya gelirken yolda,
bilmem yalan bilmem doğru.

Kızları evliliğe yetiştirirlermiş,
mutlu kılmağa erkeğini!..

Kadın bilecek herşeyi, kahvenin
yemeğin dışında, tertemiz, ap-ak
olmanın dışında; gerekirse oynayacak
bile, erkeğin evini yuva
eylemek için, kendinden başkasında
gözü olmaması için.

Doygun olacak erkek.

Hergün bir değişik,

hergün bir ayrı güzel...

Gerçekten bağlı olurlarmış buranın erkekleri
yuvalarına.

Kötü kadın barınamazmış buralarda,

nerde kaldı kötü evler?

Erkek dediğin bağı oldu mu yuvasına,
eksik gedik komaz,
düzenler eşinin evrenini.

Kadın bir döşer - dayar yuvasını,
içler açılır.

Odalarda başlar yaşamak,
sofalara atlar oradan,
çocuklar, gelinler
taşlıklara, bahçelere...

İçinden gülen evin güzelliği, dışına vurur.
Yaşar evler.

«MERHABA» diyesiniz gelir önlerinden
geçerken.

Ayakkabı uygun olacak ayağınıza değil mi?

Ölçü işi bu, büyüğü de küçüğü de olmaz

Evler de ölçülü olacak.

Ölçü dediğin yalnız uzunlukla genişlikle
değil ki evlerde

ölçü dediğin yaşamamızdan doğar.

Oturduğumuz yerin yüksekliği,
başımızın pencere içindeki yerini
belirler. Gözümüzün önüne pencerenin
bölümleri gelmemeli,

Ayağa kalktığımızda da öyle...

Demek ki pencerenin biçimi buradan
çıkmalı.

Pencere, ben güzelim diyebilmek
için, sizin gözünüze saygı duyacak önce.
Odada oturmayı sevdiğiniz yerde
açılacak önünüze; bak buradan bakış
ne güzel diyecek.

«Pek güzeldir buradan Safranbolu'nun
görünüşü dedi Fatma kadın,
doyum olmaz.

Bursa'da bir başka ev geldi gözümün
önüne. Muradiye'de daracık

bir sokak üzerinde.

Baş odasının karşı komşuya bakan
yüzü sağır tutulmuş, görür açısı
veren yöne pencereleri açılmıştı.
Öncelik oda içindekilerin yaşamında.
Evin için güzel olmadan, dışı güzel
olmuş kime ne?

Kişinin, dıştan görünüşü mü, iç
varsıllığı mı önemli olan?

Fatma kadın dalıp gitmişti,
penceresinde, Safranbolu'daki evinin kendi
odasında...

Bu odaya, sofadan köşeleme girdik
şöyle iki - üç adım bir geçitten
sonra, saygılıca açılan kanatsız
kapıdan geçtik, sağımıza döndük,
birliğe götüren, birbirine eş
dört köşe biçimiyle, bizi
ezmeyen, iç açan yüksekliğiyle
sarıp sarmalayiveren, kişi
linin boşluğu boşluk olmaktan
çıkarıp, anlam, sevgi, düzen
koyduğu bir oyluma dönüştürdüğü
odayı algıladık.

Diyelim ki yataktaydılar bu odadakiler,
Diyelim ki çocuk, vurmadan açiverdi
kapıyı;
üç-dört adım atacak ki odayı
görsün.

Yaşamaya saygı önce kişilerde, ardından
onların yarattıklarında.

Bu odanın bir yüzü yüklük,
Yataklar kaldırılır her gün erken.
Hemen yanı başında, dış duvarda,
yunmalık olacak.

Sordum Fatma kadına, yunmalık şu kapalı
kapakların ardı mı?

Pembe pembe gülümsedi.

Bu odadakiler, güneş doğmadan yaşamalarının
bir bölümü üzerine, kimseler yüzlerini
görmeden yunmalıdırlar.

Hele kış günlerinde bu yunmalık bir başka
kolaylık.

Odanız yaşamamanızın her süresine ayrı saygılı,
hiç size karşı değil, hep sizinle birlik.

Bu oda sizinle birlikte güler ısl ısl,
asık yüzünüzü yumuşatır,
tutar elinizden,
tasanızı alır.

Türkiye evi bu odalardan kurulur.

İçleri, dışlarını biçimler bu evlerin.

Bu evler,

İçlerinde oturanların yaşama kültürlerini
yansıtırlar.

Bir çağlarda Parislilerin pisliklerini
pencereden dışarı atmaları,

ya da 18. yüzyılda Berlin evlerinde soğuk-sıcak
sular akması,

Sinan çağında İstanbul'da,

bir günde kullanılan suyun, başka ülkelerde
o büyüklükteki illerin birkaçının toplamından
çok oluşu,

yaşama kültürünü belirler hep.

Bugün, kendi ellerimizle yok etme yolunda

olduğumuz eski Türkiye evleri, o çağlarda

atalarımızın yaşama kültürünü bize

anlatamamanın sıkıntısı içinde, «merhaba»
mıza bir kırık karşılık verirler.

Safranbolu'nun az ötesinde, Karabükte,

bu yaşamaya, kişilere saygısız,

bu görgüsüz, bu köksüz,

«bu denli kepaze» koğuklar

bu kırıgın «merhaba»nın nedeni.

Yıl 1928.

Mimar Hikmet yazıyor...

**«Eski Türk evleri bugünkü
harabelerinden anlıyoruz ki...**

Biz o yıkıntıları bile bulamıyacağız yakında. Mimar Hikmet beyin fotoğrafını yayınladığı, az önce pencerelerinden söz ettiğim Muradiye'deki evi, boşaltılmış, yıkılmak üzereyken buldum geçenlerde. Belki son kez ben çektim fotoğraflarını. Bir kez daha gidersem, bir beton yığını bulacağım yerinde, biliyorum.

Bu evlerden kalabilmiş olanlar da böylece teker teker yok oluyorlar.

Oysa ki öğrencilerimize bir kezcik göstermekle bilmem şunca çizgi, bilmem şunca sözle öğretemiyeceklerimizi öğretebiliriz bu örneklerle.

Danimarka'da Aarhus'ta böyle bir yer görmüştüm.

Kırk-elli eski evle bir «müze»...

Sokaklarından değirmenine, deresinden fırınına, aşevine, ayakkabıcısına dek, çağına uygun bir kentçik; pencerelerinde yarı aralık örtüleri, kapılarda oturanların adları, sokaklarında gelip geçenleri.

Örneğin Safranbolu'da müzeciliğin ölüm korkusuna düşmeden, en azından bir köşe korunamaz mı?

Öteki illerimiz de gelirler ardından belki. Deriz ki çocuklarımıza, mimarlık öğrencilerimize...

İşte atalarımız böylesine saygılıydılar yaşamağa,

birbirilerini, çocuklarını, komşularını,
sokaklarını, kentlerini böylesine severlerdi.

Fatma kadın,
salatalık soyan,
önümüze dut koyan gelinini gösterdi
bakışlarıyla...

Bunlar, verelim burayı
kat alalım diyorlar.
Nasıl bırakırım burayı ben,
bu güzel evler koyup gidilir mi?

Biz bu güzel evlerin bırakılıp
gidileceği Karabük'ün beton yığınlarını
düşünüyorduk,
gülümsüyorduk bir yalancı,
susuyorduk.

(1968)

BUNNA BÖÖLE ADAMLA!..

— Merhaba!..

— Merhaba! Hoşgeldiniz!

— Hoş bulduk, beni bildiniz mi?

— Bildim, bildim... Sen bureye daha önce de gelmiştin ya ölçüp biçmek için... Arkadaşın senin için ölçüp çizip gittidi soona.

— Tamam. İyi unutmamışsınız.

—beyin oğlu de misin sen? Abeyin benim akrandır.

Sen epey güccüksündür de mi?

— Evet.

— Angara'da duruyosun yalım.

— Evet öyle.

— Eee, ne var ne yok bakalım? Eyi misin?

— İyilik işte, oradan oraya koşturup duruyoruz.

— Hayırlısı; koşarken koşmalı.

— Siz nasılsınız?

— Eyyiz çok şükür. Eyyiz demek adet olmuş işte... Netcen...

— Ben bir iş konuşmaya geldim sizinle.

— Hayrola! De bakalım.

— Ben bu sizin evi pek sevdim o zaman biliyorsunuz. Şu günlerde de bir ayağımla Denizli'de olmaya karar verdim. Bugüne dek dışarılarda koşturduk durduk. Yavaş yavaş yerime dönmenin çağıdır diyorum kendi kendime. Düşündüğüm şöyle eski bir Denizli evi almak, aslına uygun onarmak...

Denizi kirlettik, kirletiyoruz. Artık ilçelilere kendini ta diblerine dek gösterip derin derin pırıl pırıl bakamıyor.

— Alem eskileri yıkıyo, yenilerini yapıyo; senin merakın da eskiye demek.

— Herkesinki bir çeşit işte... Benim «merakım» da bu diyelim.

Eski Denizli evlerinden, iki katlı, haney ev olanlardan arıyorum. Sözün kısası sizinki gibi, bunun gibi bir şey...

— Netcen sen buna? Turistler için pansiyon mansiyon deyola; öyle bir işte mi kullancen yosa? Oda oda pansiyon veriliyomuş hani?..

— Hayır, hayır... Kendim için... Kendim oturacağım.

Daha doğrusu alt kat çalışma yeri olacak. Denizli'deki eski güzel evlerin, eski mimarlık, ustalık örneklerinin ölçülerini çıkarttırıp; planlarını, resimlerini çizdirip onları sergileyeceğim. Eski el sanatlarının örneklerini, aygıtlarını toplayıp saklıyacağım. Kaybolup gidiyorlar. Hiç olmazsa resimleri kalsın diyorum.

Üst katta da kendim oturmak istiyorum.

— Anleyip durum seni ben... Bi zaman herkeste bir apartman merakı vardı. O zaman biz de çıktık gittik burladan, bi gat bulduk oturduk. Oturduk emme sen gel de bi de bene sor. Sıkıldım orda ben; şöyle bir avuç toprak yok; çiçek, böcek, egeç yok.

Yere çömelmiş anası söze karıştı:

— Dayanamadık anam, edimedik...

O sürdürdü gene:

— Dayanamadık döndük geldik gine yerimize. Döndük geldik emme, şinci de bureye onarmek zor. Şööle bi düşünüyom da bizim paramız yetmecek. Sen bek güzel düşünüyosun... Olur, ööle olur emme biz yapımeyiz, guduretimiz yet-

mez. Bureye sene verelim biz... Burası tam senin aradığın gibi...

Denizli'de bir evin bahçesinde iskemlelerde oturuyoruz. Kendi oturduğu yer kadar da bahçesi var evin. Duvarlarla sonradan bölünerek buncağız kalmış bahçe... Evin altına doğru taşlık giriyor. Bu taşlığa yer katında şimdi mutfak olarak kullanılan tavanı tonozlu bir büyük oylum açılıyor, ayrıca da şimdi oda olarak kullanılan iki bölüm bir de taka tuka konulan bir büyük bölüm var. Tonozlu oylumun kapısının üzerinde bir yazıt var... Ermenice... 1844'ü okuyabiliyorum yalnızca... Üst kata çıkınca bir hayata varılıyor önce; buraya açılan odaların hepsi güzel ama özellikle bahçe üzerinde olanının keyfine diyecek yok.

Anası karışıyor gene söze:

— Açık Ağa'mnmış bu ev (Açık dediği Hacı Ağa...) Üç ermeni gardeşimle, üçü ayrı ev yapmışla bi bahçenin içine...

Ayrıca bi de hamam vaamış.

O alıyor sözü:

— Daşlarından birine, duvar öreken kullanı-
vedik geçen gün. Sonra bizimkile girit'ten gelmişler, bubam almış bu eve...

Açık Ağa pek meraklıymış... Taa bilmem nereden su getirtmiş, özel yol yaptırtıp... İyi su... Yaşamasını da bilirmiş. Her akşam eğlence olurmuş bu evde. İlginç ayrıntıları var yapının. Hepsini anlatmak uzun sürer burada. Bir başka çalışmanın içinde yapmak istiyorum bunu. Ama örnek olsun diye birini söyleyeyim isterseniz: Bazı bacalar var evde; bunlar çatıyı delip geçmiyor, çatıboşluğunda kalıyorlar. Bu bacaların alt ucunda ne yakıyorlardı, yangın önlemi neydi bilemiyorum. Ama böylece ahşap çatıyı kurda kuşa karşı koruyorlarmış. Duman

kiremit aralarından çıkıyormuş. Daha öğrenecek bir sürü şey var işte...

— İşte ben de bunun için geldim. İş için geldim dediğim bu. Ev satılık mıdır, durumu nedir, bir öğreneyim dedim. Örneğin yol mol geçiyor mu? Başka bir ülkede olsa bunu sormaya gerek yok ama, biz de bilinmez ki

Geçenlerde şurda bir ev bulduk. İkiyüz yıllıkmış... Sahibi bakkallık mı ne yapıyor... Evi ni de çok seviyor. Yol geçecek diye gelmişler de belediyeden; çiftesini alıp çıkmış, durmuş kapının önünde; gelin de geçirin bakalım diye.

Bir odası var, İstanbul'da Topkapı sarayında bir yemişli oda vardır, onun gibi, insan boyundan yukarıda fır dolayı resimlerle dolu... Ahşap işçiliği, geçme kapıları, tavanlar bildiğin gibi değil... Pek güzel canım...

Ev yapılırken evin oğlu da işçilik etmiş, ona gündelik olarak verdikleri bir akça'yı da sandıkta saklamışlar. Arkadaşıma vermiş, o da bana verdi. Bende duruyor şimdi. Adam evinin değerini biliyor, biliyor da nasıl koruyacağını bilmiyor. Gidip de akıl danışacağı bir yer de yok. Bizden istedi de, resimlerini aldım Teknik Üniversiteye götürdüm İstanbul'a... Orada bir enstitü var: Mimarlık Tarihi Enstitüsü... Onun başında bir profesör var. Doğan Kuban adı... O, anıtlar kurulu diye bir yüksek kurul var...

— Biliyon anıtlar kuruluna.

— İşte o kurulda üye Doğan Kuban. Ona verdim... Anıt «ilan» ettiriversin diye... O zaman dokunamazlar eve.

— Sakın bizimkine de öyle birşey olmasın.

— Olması gerek öyle bir şey aslında.

— Sen ettirirsen olur!...

— Yok canım benim sözümle olur mu?

— Olur olur...

— Nedir şimdi buranın durumu?

— Şinci şu mutfağın eve birleştiği yer va ya; işte şurdan bir çizgi çekmişler bure iki parsel etmişler.

— O ne demek? Olur mu öyle şey? Evin yarısı orda yarısı burda...

(Kıh kıh gülüyor.)

— İşte öyle etmişler. Bunla bööle adamlar...

Ben bi dilekçe veedim. Olmaz bööle şey deye. Bureye yıkıp ben nere oturcen. Annadığım gadarınlan ev yıkılmecek gaari.

Belediyeden gelen karşılığı okudum. «Anladığım kadarıyla» demekte haklıydı. Şu arapça paralamakla devlet memurluğu taslamaktan nasılsa kurtulamadık daha belediyelerimizde bile. Evet benim de anladığım kadarıyla öyle...

— Peki ne yapmayı düşünüyorsun?

— Ben kat karşılığı vecen.

— Yıkamazsın ki burayı.

Ortalıkta dolaşan iki-üç çocuğu göstererek:

— Bunlar nolcek? Neden yıkımayan? Aslını bakasen ben de yıkmek istemeyom. Ben de seviyom. Kıymatına biliyom. Emme bunna nolcek? Benim elimde avucumda başka bir şey yok ki. Bi yo bazara çık da bak. Tomati kaç... Balcan kaç... Çalışmelen olmeyo gari... Bir gişi çalış çalış yetişemeyosun. Şööle bahça içinde oturmek gibisi vaa mı? Benim apartıman gatlarında ruhum sıkılıyo. Emme netçen? Bunların boğazına yetimep duruken bi de bure onartcek pare neden bulen?

Seni verisem yıkılmaz bari, arıda sırıda ben de geli görürün. Bak ben yalnız alt katta oturuyon. Üst katı yıkılıp gidiyo ööle...

O konuşurken kafamın içinde öteki Denizli evleri (ne güzelleri var bilseniz, bir bölüğünün relövelerini aldırıldımı. Bu kez daha bilmediğim pek çoğu olduğunu gördüm). Muğla evle-

ri, Milas evleri, Safranbolu, biliyorsunuz işte hepsi dönüp duruyorlardı. Onların arasında anıtlar kurulu vardı: Bir masa çevresinde üyeler... Onların kararlarına uyulup, birşeyler korunduğu zaman, kendileri bile şaşıp kalan üyeler... Yasaklar konuyordu: Yıkılmasın! Korunsun!

— Ekonomik yapıya bağlıdır bütün bunlar, herşey birbirine koşuttur.

Onu da anladık. Ne olacak peki? Hem öyle kolay kolay sıyrılınamaz bu işlerden «kitap lâfları» ile... En az bunun kadar, aydınların kara cehaletinin, ya da ihanetinin payı var bu işlerde.

İmar planı yapmanın ne olduğunu bilmeyenlere; bu ülkeyi tanımayanlara, sevmeyi öğrenememiş olanlara yaptırırsan bu işleri böyle olmaz mı? Ankara nere, Denizli nere? Ankara'dan gel bilmem ne otelinde üçgün, beşgün kal; şöyle bir gez dolaş... Denizli üzerine ahkam kes ondan sonra... Anadolumuzda, yakında, eski yaşama kültürümüzden iz bırakmıyacaklar. Gerçek barbarlık o zaman tam çıkacak işte ortaya. Şu son 30-40 yılda yapılanlara bir bakmak yeter bunu anlamak için.

— Peki söyle bakalım kaç verirsin bana burayı?

— Sen bilisin buranın kaç para etcene, sen söyle.

— Ben nereden bileyim canım, mal senin...

— Ben hööle bi yo soodum sola, şinci şurdan yol geçti biliyosun; epey bi yer onnara veedim. Burası kıymatlısın deye tabi... Şinci burası bi milyon ede deyola...

Benim ağzım açık kaldı sanırım azıcık, toparlandım ama hemen:

— Yok canım; topu topu 350 - 360 m² yer. Evi de yıktırmazlar sana.

-- Şinci belediyeye vaasam imar durumunu alırım ben bunun. Yıkılanlar nasıl yıkılıyo?

— Benim için çok büyük para bir milyon... Ben alamam. Olsa da param, alsam keşke... Ama alamam. Alıp da apartman yapacak değilim ki. Sen beni o yıkıp yapıp satanlardan sandın belki. Sen gene bir düşün...

Burası Denizli'nin bir kıyı mahallesi; ya daha ortalandaki yerler nasıldır acaba? Örneğin bizim Çaybaşı mahallesi, hepsi birbirinden güzel evlerin sıralandığı Çaybaşı caddesi... Ne olacak kimbilir? Yol genişliyormuş. Evler kesiliyormuş. Öyle ya otomobil girecek. Örneğin insanlar 200 m. yürümeyecekler de, kapılarının önüne dek arabayla gidecekler. Neredeyse ayakyoluna arabayla gidecekler. Ya bizim imece yaşamımız, ya bizim konu komşu yaşamımız? Üzerinden saatte 60-70 km. ile geçiyorlar, geçecekler o birlikte yaşamamızın.

Bu caddenin filmini aldık Attila Tokatlı'yla birlikte... (ayıp söylemesi, Sabahattin Eyüboğlu kentleşme üzerinde durmuşlar, diye oyuyla ödül almamızı sağladığıydı 1971 TRT yarışmasında.) Evlerin üçünün, dördünün relövelerini aldırabildim ancak. Yıkılmadan ötekileri de yaptırabilsem diye düşünüyorum. İşte bu Çaybaşı'nın (şimdi caddesinin) bir kıyısından bir dere geçerdi çocukluğumda. Birgün, kimdi bilmiyorum, biri oraya ayakyolu çıkışını bağlayıverdi. Dışarıdan gelip Denizli'ye yerleşen bir avukattı sanırım. Yoksa örneğin fırıncı Ahmet amca olsa, nasıl bakardı konu komşunun yüzüne. Oysa o suyla yıkanılırdı. Apdest alırlardı. Örneğin o suya tükürmek en büyük günahtı bizim için. Bir gün, örneğin dondurmacı Nuri'nin o güzelim Denizli horozunun sesiyle uyanıp, kuş cıvıltılarıyla kendine gelen, odadan çıkıp hayatta bir gerindikten sonra asmalara,

sabahın binbir tanrısına karşı su başına inip yüzünü yıkamak için avuçlarını, içinde kaz ayaklarının (salatası yapılan bi tür ot) salındığı suya uzatan biri, bir bokun akıp geçtiğini görünce suyun tılsımı bozuluverdi. Ben böyle insanlığın içine deyip o da bağladı ayak yolunu suya. Oysa hep o sudan uzakta özel çukurlar üzerinden yapıldı eskiden ayak yolları. Modern olduk işte böyle birbirimize baka baka... Herkes suyun içine etmeğe başlayınca, kalın barsağı açıkta kent, dediler. Denizli için, Aydın'da, İzmir'de şurda burda. Efendim bu ne gerilik. Atatürk de zaten demiş ki Denizli için: «Büyük bir köy» Kapattılar derenin üzerini... Sen sağ, ben selâmet... Uzattım değil mi sözü? Adamın başı ağrıyor. Benimki başladı bile...

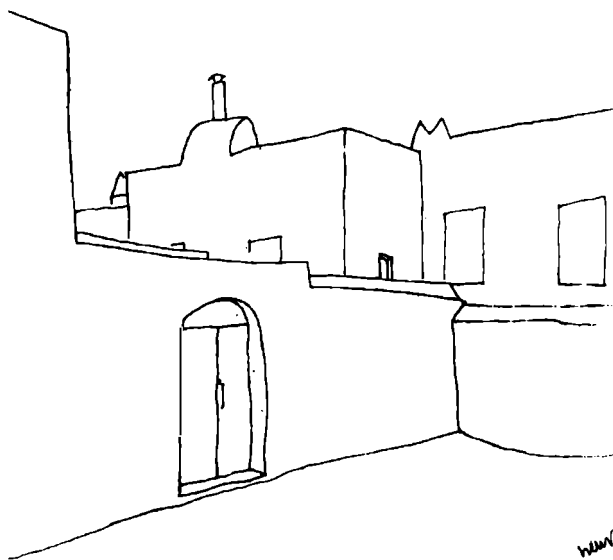
— Olur düşünürüm emme, sen ne deyon onu da bi duyalım bakalım.

— Benim bir şey deyecek yanımda kalmadı ki.. Senin söylediğinden sonra!..

Anasının elini öptüm, onun ve karısının elini sıktım, çocukların başını okşayıp çıktım evden.

Açık Ağa'nın herhal Yarangümeli (hemen Denizli'nin yaslandığı dağın ardıdır Yarangüme, dülgerleri ünlüymüş eskiden) ustalara yaptırdığı o güzel eve dönüp bir kez daha bakmadım. Bakarsın, ben bir daha Denizli'ye gelinceye dek yıkıverirler. Bu sözleri umutsuzluk sanmayın sakın. Yapacak o kadar çok işimiz var ki. Hiç umutsuz değilim hem. Ancak herşeyi sıraya koymasını da bilmek gerek. Bu işlerin bir başı var biliyorsunuz.

(1976)

helen
2000

BODRUM VE ANITLAR YÜKSEK KURULUNUN KARARI

Halikarnas Balıkcısı'nın sürgün yeri Bodrum'u, bugün özellikle büyük kentlerimizde bilmeyen duymayan kalmamıştır sanırım. Girişinde, oturanlarının 6000 kişi olduğu yazılı bu ilçede, yaz günlerinde bir sayım yapılsa otuz-kırk bini bulur bu sayı. Yazın, gezginlerin, dinlenmeğe gelenlerin dönemi olan aylarda, bunca kişiyi nerede yatıracaklarını, nerede yedirip içireceklerini şaşırır yerliler.

Nedir Bodrum'u böylesine çekici kılan?

Bir yerin çekiciliğini sağlayacak her şey vardır Bodrum'da.

— Doğa oya gibi işlemiştir bu kıyıları. Kara ile deniz kucak kucağa oynasirlar, Kara, yarım ada olur, ada olur uzatır kollarını sulara... Deniz, ana kucağına sokulur gibi sokulur içirilere. Birbiri ardına koylar, her gördüğünüzde daha bir güzel gelir size; içlerinden en güzelini bulamaz olursunuz.

— Toprak ne dilerseniz onu verir ürün olarak. Deniz, nesi var nesi yok koyar ortaya.

-- Tarihsel birikim, en eski çağlardan tiyatrosu, Mosoleum'u, tapınak, korunma duvarları, liman artıklarıyla, elle tutulur, somut belgeleriyle gözler önündedir.

— Bodrum'un yerlisi dosttur, yabancıyla hemen kaynaşmak eğilimindedir. Güleç yüzlü, alçak gönüllüdür.

— Bu kişilerin evleri, avluları, duvarları, ka-

pıları, pencereleri; ap-ak, çiçek çiçek. akdeniz akdeniz gülümserler dosta düşmana. Halk yapı sanatının örnekleriyle tek tek değil, doğayla, kişilerle, gölgeyle, ışıkla bütünleşmiş olarak, bir örgü, bir nakış olarak karşılaşırsınız burada.

Akla yeşilin, mavi kıyı yanında, mavi gök altında bir ağzdan türküleri tüter önünüzde.

Evler tek tek olmalarından daha çok, bir arada olmalarıyla mutlu; yeşile, maviye, güneşe, aya, birbirleriyle omuz omuza, hak yemeden, kardeş kardeş bakmalarıyla etkilidirler. Birbirlerine saygı, sevgi içinde olmuşlardır. Bakmasını bilenlere, sonraki kuşaklara, birbirine saygıyı sevgiyi aktarırlar...

İşin gerçeği, bütün bu yazdıklarım daha 15-20 yıl öncesine dek tümüyle geçerliydi. Oysa 1975'in Bodrum'unda durum böyle değil.

Tarihsel birikimde değişiklik olması söz konusu değil doğal olarak. Ancak, belgeleri, olumlu çalışmalarla daha bir gün ışığına çıkarıldılar.

Ama doğayla ilişkilerde önemli değişiklikler var.

Denizi kirlettik, kirletiyoruz. Artık ilçelilere kendini ta diblerine dek gösterip derin derin pırıl pırıl bakamıyor.

Önce lağımaları akıttık. Sonra, akaryakıt atıklarını salıverdik. Elimize geçen ne olursa, teneke, plastik, çer çöp, yüzüne fırlatıyoruz. Dibini sürütmelerle taradık, süngerleri kararttık, balıkları azalttık. Havadaki mandalina, limon, nane, kekik, fesleğen kokularına şu günlerde kömür kokuları karışıyor. Özellikle Bodrum'lu yaşlılar hiç bilmedikleri bu kokuyla boğulur gibi oluyorlar. Elli metre genişlikte, T cetveliyle geçirilmiş yollarımız, ne ağaç dinliyor, ne dere, ne tepe. Doğayı böyle parçalaya,

ağlata, kanata gidiyor da gidiyor. Sanki üzerlerinde 120-140 km. hız yapılması isteniyor.

Bu yılın başında, belediyenin yanında, onun toprağı üzerindeki palmiyeler kesildiler, yerlerine dükkanlar oturtulsun diye. Bahçelerde yeşilin, yeni yapılara karşı savaşı yitirmekte oluşunun ve de balığın baştan kokuşunun simgesi idi bu olay.

Bodrum'un yerlisi dosttur, yabancıyla hemen kaynaşmak eğilimindedir dedim ya... Gelin de şimdi görün o bir zamanların ta içinden güleç yüzlerini. Bir çoğu için ilişkiler yalnızca parasal ilişkilere dönüşmek üzeredir.

Büyük kentliler ne çabuk etkiliyorlar bilseniz.

Ankara'lı, İzmir'li, İstanbul'lu, buralara bir geldi mi, oralarda yapamadığı, içinde kalmış olanları burada yapmağa kalkışır. Yukardan bakar. «Paramla değil mi?» diye düşünür.

Yıllar yılı hoş görmeğe çalışmıştır Bodrum'lu... Yüze vurmamağa, bilmezden gelmeğe çalışmıştır. Ama kişi oğlu eninde sonunda etten kemikten işte... Sen bana nasılsan, ben sana öyle.»

Turizm de turizm denmiştir Bodrum'luya... Ardından toprakları ucuza kapatılmıştır. Tatil köyleri yapımına girişilmiştir.

Evleri, bahçeleri birbir gözden geçirilmiş, «nereyi kaçā alabiliriz?» diye öyle bir pazarlık ortamına sokulmuştur ki Bodrum'lu... Evinin, bahçesinin değeri arttıkça artmıştır. Ama o, bu değer artımını ancak yerini satarak algılayabilecektir. Yoksa durduğu yerde değer artımının ona yararı ne? Cebine giren olmadıkça yoksul olan hep odur. Dayanamaz bu baskıya satar yerini, ya da bir bölümünü. Satılan yerde büyük kentlinin, imar, mimar dinlemeyen, yarı aydın beğenisine uygun yapılar yükselir.

Bodrum'lu da sanır ki doğru olan, iyi olan, güzel olan budur. Büyük kentli büyük kentlerde, gelişmiş (!) ilerlemiş (!) yerlerde yaşıyor. Yaşamayı ondan iyi bilecek değil ya? Eski evini yıkıp, yeni diye bir beton koğuk yapımına girer. Öyleki, böyle yeni (!) evi olmayana kız bile verilmez olur.

Eski ustalar bir adım gerilerler, bir adım, bir adım daha...

Eski evler de öyle... Eskinin doğa koşullarına, çevreye, komşularına uygun, kardeş evleri; yüzyıllardır ayak uydurduğu yaşama, küçük dokunuşlarla bugün de sonuna dek uyabilecek evleri; büyük kentlinin yaptırdığı, yaptığı, ya da onun etkisiyle oluşan, görgüsüz, ya da sonradan görme; ne sıcağı, ne soğuğu yenebilen, ne komşu hatırı ne kent sevgisi tanıyan evleri, otelleri karşısında geriler de geriler. Çürük dişlerle, kazma dişlerle dolu bir ağıza dönüşmüştür Bodrum şimdiden... Kendi işini bilse başkasının kine karışmayacak bir büyük kentli, kahvede otururken kıyıya bakar bakar da, «Şurayı şöyle dolduruverseniz ne güzel olur, isterseniz ben hemen çizivereyim» der. Çiziktiriverir de... Belediye, üstelik söylendiğine göre İmar İskan Bakanlığından İmar planını değiştirme onayı da alarak, parasını merkezden bir yerden kopararak, kıyıyı doldurur. Geceleri de çalışarak bu işlem yapılırken görseniz, «Belediye bütün işlerini bu çabuklukla yapıyorsa, bu kentin sorunları pek çabuk çözümlenir» dersiniz.

Neden doldurulur bu kıyı?

Yayalar içindir söylenene inansanız. Oysa şimdiden otopark olmuştur. Çoluk-çocuk, genç-yaşlı kişilerle, evlerle, denizin arasında, dizi dizi, Ankara'lı, İzmir'li, İstanbul'lu dört tekerlekli... Yakıt artığı gazların perdesi...

Ankara'dakiler ölmüyor ya kirli havadan Venedikliler, Rodos'lular, Akdeniz'dekiler bir çok benzer kentlerdeki nice geri kalmışlar oysa... Araba sokmuyorlar evlerinin önüne dek... Bir de imar planı vardır Bodrum'un. İller Bankasının uyguladığı en iyi yollardan biriyle, yerinde kurulan bir uzmanlar takımıyla yapılmıştır üstelik.

Uzaktan, Ankara'dan denetleme yoluyla imar planı yapmanın, uygulamanın sonuçsuzluğunun da örneğidir ama böylesi yöntem.

Mandalina bahçelerini otoparklara dönüştüren, güzelim Bodrum yollarını bile, batının güneşsiz yaşamaz ölçütlerine uyma bilinçsizliğiyle, 7 m.lik yaya yollarına, düz kesimlere çeviren bu plan, yerinde çalışılmış olmasına karşın, önemli ayrıntılara inemiyen bir tutumun yanlışlığını koyar ortaya...

Plandan, projeden, üç boyutlu, elle tutulur gözle görülür olmadıkça bir şey anlamaması doğal olan yerli halkın, ne olacağını bilemediği için sesini bile çıkaramamasından yararlanan çıkar çevreleri, özel ilişkileriyle, yolları bile isteklerine uygun geçirtmeyi başarırlar. Güçlülerin işine yarar kısacası, eninde sonunda herşey...

Sonra yerli halkın iyi niyetle uymasını bekleriz bu plana. Çok yerde iyi ki uymuyorlar, dediğimiz de olur.

Ayrıca, uymak için neden iyi niyeti olsun ki? O, çevreye uysun; örneğin, düz dam yap-sın, pencere, kapı, doluluk boşluk oranları şöyle şöyle olsun, yapı yüksekliği 8 m.yi geçmesin diye kurallar koyuyoruz. Ardından, Bayındırlık Bakanlığı oraya bir okul yapısı kondu-ruyor ki, dört katlı, marsilya kiremiti çatılı, çirkin mi çirkin, doğa içinde yara mı yara, say-gısız mı saygısız, evlere şenlik...

Bir hükümet konağı planlıyoruz ki ondan beter...

Adamın deli olası gelir, yerlinin içi kurur.

Yerlisi senin söylediğinden dışarı çıkmayacak; kentlisi gelip, yabancı bir yönetim gibi, dilediğini yapacak...

Bodrum'da ne kadar kötü iş varsa, hepsi dışarılıkların işi, ya da etkisidir.

Bodrum'da imar planı yapılmağa başlandığında, çıkar çevrelerini bir telâş almıştır. Planın onaylanmaması için elden gelen yapılmış, en azından, işlerini görünceye dek, onay geciktirilmiştir. Bu arada yapan yapacağını yapmış, dört katlı yapılar kıyıya dikilivermişlerdir.

Varlı varsızın önüne yapı duvarını çekmiştir.

Varlı varsıza kilim dokur mu?

İmar planının onaylanmasından sonra da doğa olarak yer yer değiştirme istekleriyle dayanılmıştır kapısına yetkililerin.

Durum böyleyken, Bodrum neredeyse elden gitmişken, bu yılın nisanında, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, bilenine yaptırdığı uzun bir ön çalışmanın ardından, durumu tartışır ve bir karar alır.

Anıtlar Yüksek Kurulu 5805 ve 1741 sayılı yasalarla kurulmuştur. Gerek bu yasalara gerekse 1605 sayılı yasaya göre kararlarını alır.

«Hükümet teşekkülleri ve tesisleri ile haki ve hükmi şahsiyetler kendilerini ilgilendiren hususlarda, kurul kararlarına uymağa mecburdurlar.»

Kurul, Bodrum'da Koruma İmar Planı yapılmasını ister, bunun ilkelerini saptamağa çalışır. Bu koruma imar planının kendisince onaylanmasına dek Bodrum'da yeni yapı yapılmasını, var olan yapılarda büyük değişiklik ve onarım yapılmasını yasaklar.

Kurul, bundan önceki imar planının yapılması ile onaylanması arasında geçen sürede nelerin olduğunu, hızla yıkılan eski evlerin yerlerine gelişi güzel yapıların mantar gibi bitiverdiğini; ayrıca, eldeki son imar planının hiç bir şeyi korumağa yeterli olmadığını çok iyi bilmektedir. Zorunludur bir bakıma yapı yasağı getirmeğe...

Doğal olarak «kıyamet» de buradan kopar.

Zaten yapı yapabilecek ölçüde varlıklı olanlar, devletin kredi düzeneklerinden haklı haksız yararlanabilecek olanlar, böylece daha da varlıklı olmak isteyenlerdir «kıyameti» koparanlar.

Anıtlar Yüksek Kurulunun kararında tartışılabilir yönler vardır. Ancak, çıkar çevrelerinin, bu tartışılabilirlikten yararlanarak, anayasanın, yasaların sözünü edip, halka ve ilgililere eksik, yanlış bilgi aktarıp, gerçek emellerini sağlamağa yarayacak biçimde kararın yozlaştırılması sonucuna ulaşabilmeleri, o tartışılabilir yönlerden çok daha sakıncalıdır.

Hiç kuşkusuz Anıtlar Yüksek Kurulu, bir kentimizi olduğu gibi dondurup, gelişemez, tıkanık, yaşayamaz duruma getirip, bir ölü müze yaratmak istememektedir. Korumak elbette gereklidir. Bu koruma olayının yorumu ve uygulaması öyle yapılacaktır ki, giderek duraganlığa, tutuculuğa varma sonucu önlenektir. Sapmalardan kaçınılacaktır. Ama, bozulmaktan korku, değişmekten korkuya varmalıdır. Değişme olmazsa, korkulmalıdır. Günümüzden katkı olmazsa (iyi olan eskiyi yıkıp yerine yeni yaparak değil) korkulmalıdır.

Yalnızca dünü beğenmek, bugünden kaçmanın, yaşayan halkı küçümsemenin, ona inanamamanın göstergelerinden biridir. Yüzlerce yıl

öncekinden en küçük değişiklik göstermeyen bir yerleşme, herşeyden önce, durmuşluğun, geri kalmışlığın belgesidir.

Anıtlar Yüksek Kurulunun kararı, yalnızca Bodrum kenti içindir. (Halka, bütün yarımada için olduğu söylenmektedir) Oysa, Akçaalan örneğinde olduğu gibi, başka yerleşmeler de en az Bodrum kentince korunmağa değer. Kararda televizyon antenleri yasaklanıyor. Yerine bugün geçerli yollarla uygulanabilecek yeterli bir öneri de yok.

«Merkezi Anten» olarak önerilen çözümün parasal kaynağının yaratılma yollarını da göstermek ya da sağlanmasına yardımcı olmak gerekir.

Gene kararda, kişi başına düşecek yapı alanının araştırması istenmektedir. Bu konu, Bodrum'lulara, kesin karar olarak adam başına 5-20-25 m² öneriliyor gibi gösterilmektedir.

Konunun en ilginç yanı, kararda önerilen «Koruma İmar Planı»dır. Bu öneri, önce, yukarıda da değindiğim gibi, bugün yapılan imar planlarının, en azından koruma olayında yetersiz olduğunun, böyle bir kurulca saptandığını gösterir. İşte işin önemle üzerinde durulacak can alıcı yönü burasıdır. Buna, bugüne dek yürütülen uygulamalar nedeniyle inanarak gerekiyor. İmar planı yaptırma ve yapma yöntemi kendi ölçütlerimize göre gözden geçirilmelidir. Bundan da önemlisi uygulama yolu üzerinde sil baştan düşünülmelidir. Politik kuruluşlar olan Belediyelere imar planı uygulaması işinin, giderek tek tek yapıların projelerini onaylama yetkisinin verilmesi bile sakıncalıdır. Özellikle, Bodrum gibi korunmağa değer görülen yerlerde, bu işin politik baskılardan uzak kalabilecek yepyeni kuruluşlara verilmesi zorunludur.

Değişik kuruluşlardan (örneğin belediyeden bir kişi, mimarlar odasından ya da temsilciliğinden bir kişi, Turizm Bakanlığında bir kişi) gelenlerle, sanatçılar, mimarlar içinde kültürümüzün yorumunu yapabilmiş kimseler arasından seçilmiş bir kişi ve en önemlisi halkın değişik kesimlerinden bir kaç kişiden oluşabilecek bir kurul Bodrum'da kolaylıkla kurulabilir. Her türlü imar uygulamasını denetleme ve proje onayı işi, belirli sürelerde toplanacak böyle bir kurula, belli bir ana çerçeve içinde bırakılabilir. Anıtlar Yüksek Kurulunun saptayacağı bir üye de olabilir bu kurulda. Bu kurula, gerekli düzenek ve onay işlemlerinden istenecek küçük paylarla toplanacak, parasal olanak sağlanabilir. Bodrum olayı, hızla, böyle bir çözümü tartışmaya açmayı, ilgililerce üzerinde düşünülmesini istemeyi, ya da yepyeni öneriler beklemeyi zorlamaktadır.

(1975)

hew
Barrett Tropic 6/6

KUZGUNCUK'TA DÖRT DUVAR OLMAYAN BİR EV

İstanbul'da büyüdüm ben. Oturduğumuz yeri babam seçmişti doğal olarak. Yüksek öğreniminin yarısında Almanya'ya gittim. Öğrenimim bittikten, bir süre orada çalıştıktan sonra da Türkiye'ye döndüm. Bu kez yerleşme yerimi kendim seçme durumundaydım.

(Nietzsche'nin başka dedikleri bir yana, bir dediğine baştan beri katılıyorum. Onun sözcüklerini anımsamıyorum şimdi, söylediğinin anlamı aşağı yukarı şöyleydi:

«Kişi, her şeyden önce, coğrafyasını seçmeyi bilmeli.»

Coğrafya denince, yalnızca dağlar, ovalar, ırmaklar, denizler düşerdi önceleri usuma. Belki o da yalnızca bunları söylüyordu. Ama sonraları, bu sözcüğe, insanlar, ekin, vb, neler girdi neler...)

Önce, İstanbul'da en düzenli kişilerle konuşmuştum. Görmüştüm ki, günün en azından dört saatini (daha o yıllarda) oturdukları yerle çalıştıkları yer arasında, gidip gelirken yollara veriyorlardı. Hem de, günün en güzel saatlerini... Birbirlerine gidip gelmek, buluşup konuşmak, bir ekin olayına katılmak ya olanaksızdı ya da büyük özveri gerektiriyordu.

Abartmıyorum... Neredeyse her gün buluşup tartışmalarını, etkileşmelerini, birlikte düşünce üretmelerini doğal bulacağım kişiler, gerçekte, aylarca birbirlerini görmüyorlardı.

Bugün bu durum, eskisinden de kötü. Bili-

yorsunuz... Herkes biliyor... Bilinmesine biliniyor da, kimse kendi özelinde bile bir çözüm aramaya kalkışmıyor. (Bilgi, uygulamaya götürmüyorsa bilgi değildir.) Örneğin, Moskova'nın kent tasarımı da temel verilerden biri, çalışma yeriyle ev arasındaki uzaklığın, belli bir ölçüyü aşmaması gerekliliği, İstanbul'daki duruma inanmak istemiyoruz ya; inanmaya inanimaya en değerli şeyimizi, zamanımızı, yaşamımızın bir bölümünü çarçur ediyoruz.

Gelin isterseniz birlikte gözden geçirelim durumu:

Günde, en değerlisinden, en aydınlığından, en güzelinden dört saatini, evden işe, işten eve, gidip gelmeğe veren kişi, yılın 260 çalışma gününde 1040 saati yollara atıyor demektir. 15 yılda, 15600 iş saati eder bu... Sekize bölerseniz, 1950 gün, ya da 5,3 yıl eder. Demek ki 15 yılın, en azından üçte birini, verimsiz, avara karnak geçiriyorsunuz... Yollarda, oradan oraya koşturuyor, boşa kürek çekiyorsunuz.

Çalışma saatleriyle ölçmeyelim durumu:

15600 saat, 1114 günün uyku, yemek dışındaki tüm saatleri demektir. Bir başka görüşle, altmış yıllık bir yaşamın 2 yılı ya da beşte biri yok demektir bu.

Günde dört saat değil de bir saat veriyorsanız yollara, 12 yıl etmez de üç yıl eder. Gerçek değil mi bu?

Oysa, örneğin Ankara'da yaşadığım 15 yılda, günde ortalama 10 dakikayı bulmaz, oturduğum yerle çalıştığım yer arasında geçen süre.

Demek ki 15 yıl içinde, İstanbul'da oturan ve günde dört saatini yollara veren bir mimardan, tam beş yıl, daha çok verimli yaşama sürem olmuş benim.

(Bir gül-düşün anımsadım şimdi:

Hani bir bilgin kişi sandala biner de, Beşik-
taş'tan Üşküdar'a geçerken, sandalcıya, örne-
ğin, tarih bilip bilmediğini sorar. Olumsuz kar-
şılık alınca, yaşamının yüzde şunca bölümü-
nün yok sayılacağını söyler. Durur durur, bu
kez de, örneğin matematik bilip bilmediğini so-
rar. Böyle böyle, sandalcının yaşamından yüz-
deler atıp dururken deniz patlar. Bu kez san-
dalcı ona, yüzme bilip bilmediğini sorar. «Ha-
yır» karşılığını alınca da yaşamının tümünün
yittiğini söyler. Yarın, yeterince yaşamadan
ölürsem, siz de benim şu toplama bölmelerime
gülersiniz sanırım.)

Ankara'da oturup, ya da çalışıp dururken,
sağlık nedenleriyle İstanbul'a taşınma kesinle-
şince; seçme işi bu kez İstanbul'un ii için söz-
konusu oldu. Geçici olarak Göztepe'ye kapağı
atıp, başladım düşünmeğe. Apartman katları
1-2 milyondan başlıyordu. Apartman katların-
da oturmamak için elimden geleni de yaptım
tüm yaşamımda. Birarada yaşamaya böylesine
yabancılaştıran bir başka yaşama biçimi, ben
daha tanımadım. Toprakla, yeşile, öteki canlı-
larla «dirsek temasını» bile yitiren kişi gitgide
her şeye, insana bile yabancılaşıyor. Paylaş-
mayı unutuyor her şeyden önce... Onları in-
san eden duygularını bile paylaşamaz oluyor
insanlar.

Duyardım da bilmezdim, Kuzguncuk'ta bir
mahalle yaşamı olduğunu; eski İstanbul'dan
bir şeylerin (oturucuların değişmesine karşın)
kalabildiğini... Çengelköy'de komşuluk, Kuz-
guncuk'ta mahalle yaşamı vardır deniliyordu.

Ve bir gün aradığımı Kuzguncuk'un Üryanı-
zade Sokağı'nda buldum. Dizi olarak yapılmış
beş-altı evden biriydi... Ötekilerin tümüne kat
ıkılmış, ahşap yüzleri betonlaşmış, pencere-
leri büyüyüp yılışmışlardı. Yalnızca bu olduğu

gibi kalmıştı. Boştu, satılıktı... 200.000 TL'na aldım. (1977 eylölünde.)

Ev bence korunmalıydı.

Ama Kuzguncuk'ta ondan çok daha ilginç evler bile korunma kapsamına alınamamışlardı. Durum bugün de böyle...

Apartmancılardan kurtulabilmiş olmalarının nedeni, oturma alanlarının küçüklüğüydü... Örneğın benimkinin oturma alanı 26,8 m²... şimdilerde bunca yere sığdırsalar sığdırsalar, bir merdivenle «tuvalet»leri sığdırıyorlar neredeyse...

Böyle yerde yıkıp, yapıp, satanlar, ancak dördünü beşini alacaklar ki bir işe yarasın. O zaman da, üç kat izini olan yerde, içlerinden çıkan aile sayısına bile yetmeyecek «salon salomance'li apartman daireleri» yapsınlar.

Önce, evin bugünkü durumunun çizimini yaptık. Sonra, temelde hemen hemen hiç değıştirmeden (yalnızca çatıyı 80-90 cm. kaldırarak) bugünkü yaşamıma nice uyduracağımızı çizdik. Anıtlar Kurulu'na sunduk... Kurul, evi «ikinci sınıf anıt» olarak saptadı. Tasarımızı onayladı.

Uygulamanın başında durmak üzere kendisiyle anlaştığım mimar Nejat Yavaşoğulları aracılığı ile de, uygulamayı yaptıracğım Eyüp Usta'yı buldum.

Eyüp Usta'ya hemen hemen hiçbir çizim vermedik. Çok şeyi duvara ya da yere tebeşirle çizdim. İsteklerimizi onun da düşüncesini alarak kesinleştirdik.

İşçiliğine hiç mi hiç karışmadım. Gönve keşişmeler tam olmadı belki... Eklenecek yerler için gerekli ahşap, daha iyisinden seçilebilirdi belki... Ama hep ona bıraktık... O, tanıyıp, öğrendiğı olanaklarımıza göre, bildiğı gibi yaptı. Daha iyisini de yapabileceğini biliyordum...

Ama dedim ya olanaklarıma göre ve en kısa sürede işini bitirdi. Ayrıntıları çizip verseydim; onun, o doğal çalışma ritmine karışsaydım, ne olurdu bilmem. Kestirebildiğim, iki kat süre, en az iki kat para gerekeceği...

Isıtma düzeneği de içinde, tüm onarım giderleri 350.000.— TL. tuttu. Sıvalar ak badana; ahşaplar (eskisi yenisi) koyu ceviz pinoteks oldu.

Evin onarımı sırasında Kuzguncuklular tartışıp durdular. Ev hanımları daha çok mutfakla ilgileniyorlardı.

Buzdolabı nereye sığacaktı?

Bu küçücük yerde her iş nasıl görülecekti? Girip bakmalarına hiç ses etmiyorduk.

«Aaa bak, buzdolabını nereye sığdırmış; mutfak ne rahat oldu» diyorlardı.

Manav dertleniyordu:

«Anlatamadım ağabey, anlatamadım bizim kadına... Apartman katı diye tutturdu da tutturdu... Al sana apartman katı...

Ağabey, senin evi iki apartman katına değişmem valla!»

Bunları yazmak zorundayım. Doğru iş yaptığımın kanıtları olarak değil... Örnek verebilenin öneminin altını çizebilmek için.

Eve taşınırken, mahallenin gençleri kitaplarıma elverdiler. Komşularımız «Hoşgeldiniz»e geldiler. Armağanlar getirdiler. Çocukluğumda kalmış güzellikler bunlar. Gittiğim her yerden Kuzguncuk'u; bir-iki insan boyu yükseklikte, yapraklardan bir örtüsü olan «İcadiye Caddesi»ni; onun ucunda, denizin kıyısındaki sıralara, kendi oturma odasıymışçasına rahat oturan insanları, oraya çay getiren İbrahim'i özleyerek dönüyorum.

Bakkal Mehmet efendi, akşam alacasında, tezgâhın ardında demlenmeğe başladı mı, key-

fi gelir, her istediğimize bir çift söz, yeterince sevgi katar öyle verir.

Kadir Bakkal'ın çocukları, gece yarısı demeyip, sıraya girip, kaç kez benzin aldılar bana. Rüzgâr Ahmet, Muharrem Ağabey, arabalarına pırıl pırıl bakıyorlar. Onlarla bir yerden bir yere gitmek sohbet oluyor. Mahallenin çocukları adına Erol Günaydın'a rica ettim. Gelip bize kukla oynatacak, meddah sergileyecek. Bir sokağımız var, yarısı merdiven... Basamaklara otururuz, düz yerinde de tiyatro oynar diye düşünüyorum. Bilgesu Erenus'a, Günay Akarsu'ya başvuracağım, bize yardım etsinler..

Böyle yerlerde dedikodu çok olur diyorlar. Bilinmesinden korktuğum, sakladığım bir yönüm yok. Hem, şimdiden her şeyimi biliyorlar; desinler kosunlar... Ama, aman beni, çoktandır unuttuğum güven duygularına sarıp sarmalayan ilgilerini esirgemesinler.

Oltacı Namık, kendi seçtiği balığımı temizlerken, nasıl pişireceğimi de öğretiyor. Birlikte balığa çıkıyoruz Boğaz'da... Berber Muzaffer beye saçımı kestirirken duyduğum duyguları, yıllarca önce, daha «turistik» olmadığı çağlarda Bodrum'da bırakmıştım; yeniden kavuştum onlara.

Nice süredir ağaç altında tavla oynamadınız?

Emeklilerin tavlası, zardan puldan çok konuşma... «Trafığe» verdiğiniz zamandan azıcık ayırın da, onlara bir kulak verin; bakın birbirine takılmak nasıl olurmuş? Türkçenin bildiğiniz sözcüklerinin daha ne anlamlara geldiğine şaşın da kalın. Yaşınızı bilerek, efendi efendi utanmayı bile unutmuşunuzdur belki de...

Mevsimleri yeniden öğrenmeğe başladım. İlk lakerdayı Jak çıkarıyor ortalığa. İlk taze ce-

vizi de... Hasan Hüseyin'in kardeşi hiç kötü karpuz yedirmede bize. Geçenlerde, sokağımızdan bir kızı evlendirdik. İsmail de askere gitti. Ester hanım azcık sinirli ama, selamımı almazlık etmedi hiç. Camcı Simiyon Bulgaristanlı, eşi ise Rum. Simiyon da, güzel bahçeli Rum Ortodoks Kilisesi'ne gidiyor pazarları. Ermeni Kilisesi ile Caminin kubbeleri birbirine değecek neredeyse. Havra ile aralarında bir sokak var... Kuzguncuk korusundan baktınız mı, Camiyi, Ermeni Kilisesi'ni, Rum Kilisesi'ni, Havrayı birarada görüyorsunuz.

Bu anlattıklarımı duygusal bulanlar çıkabilir aranızdan.

Değil... Duygusallık değil bunlar...

Bunlar, bir evin dört duvar olmadığının kanıtları...

Bunlar, bir evin ancak öteki evlerle birlikte, elele; bir insanın ancak öteki insanlarla birlikte, elele varolabileceklerinin anlatımı. Apartmanlarda bunlar unutuldu.

Bilinçsiz, sevgisiz yaşamlarda unutuldu bunlar.

Bunları anlatanlara «romantik» diyorlar şimdilerde. İnsan olmayı bile «romantik olmak» sayacaklar neredeyse.

Ya da, bütün bunların tılsımını, eski evlerin biçimlerinde arayanlar çıkıyor.

Hayır... Değil...

Tılsım, insanlığınızın, sokağa, mahalleye taşmasında...

(1979)

HALKIN YAPILARI YA DA KÜLTÜR YORUMU

Bu Anadolu var ya bu Anadolu
Bu misli menendi görülmemiş cömert ana
Bu her yanı meme bu her yanı dudak bu
her yanı gül

Bu zırnık almadan veren habire veren
yediveren gül

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Üzerinde yaşadığımız toprakların, insan elinin değmedik, kokusunun sinmediği köşe bucığı kalmamış. Büyük yerleşmeler bir yana, en küçük yerleşmelerde bile, binlerce yıllık yolunu insanlığın yalnızca temel değerleri üzerinde sürdürüp bir kültürün izlerini buluyoruz.

Bütün bir kültür coğrafyası, o kendine özgü iklimiyle, üzerinde yaşayanları, sonradan gelenleri yoğurmuş, eğitmiş kendinin etmiştir. Bu kişilerin ellerinden çıkanlar onu en doğal yoldan yansıtmışlar. Hem de bütün çalışmalarımın sonunda bir kez daha inandığım gibi,

- anonim,
- kollektif,
- alıp - vermekten, katkılardan korkusuz,
- çeşitlemeye açık,
- yaşamla birlikte yürüyüp,
- kendini zamana bırakarak.

Bu yansımalar, kuşkusuz en somut en yapmacıksız en gerçekçi olanlar, halkın yapı sanatı ürünleri arasında görülür. «Onun adına» savıyla «ona karşın» onun sırtından yapılanlarda değil; halkın kendi gereksinimleri için, onun olanaklarıyla oluşan kendi yapı sanatı ürünlerinde...

Bunlara «mimarsız mimarlık» denildiği de oluyor.

Öyle değil bence...

Bu yapıların, bugün kullanılan sözcüğün anlamında olmasa bile, mimarları var. Hem bu mimarlar daha doğrusu yapıcılar, ustalar; alçak gönüllü, adsız sanatçılar. İşlerini anonimleştirmeyi bilmişler... Günümüzün diplomalı mimarlarının çoğu bu ustalardan kopmuşlar. Böylece yalnız onlardan değil, gelenekten, görenekten de kopmuşlar. Oysa onların yapıtlarından öğrenileceklerle, yabancılaştırmaktan, yalıltmacalardan, özentili ve yapmacıklardan korunmak daha bir kolaylaşabilir.

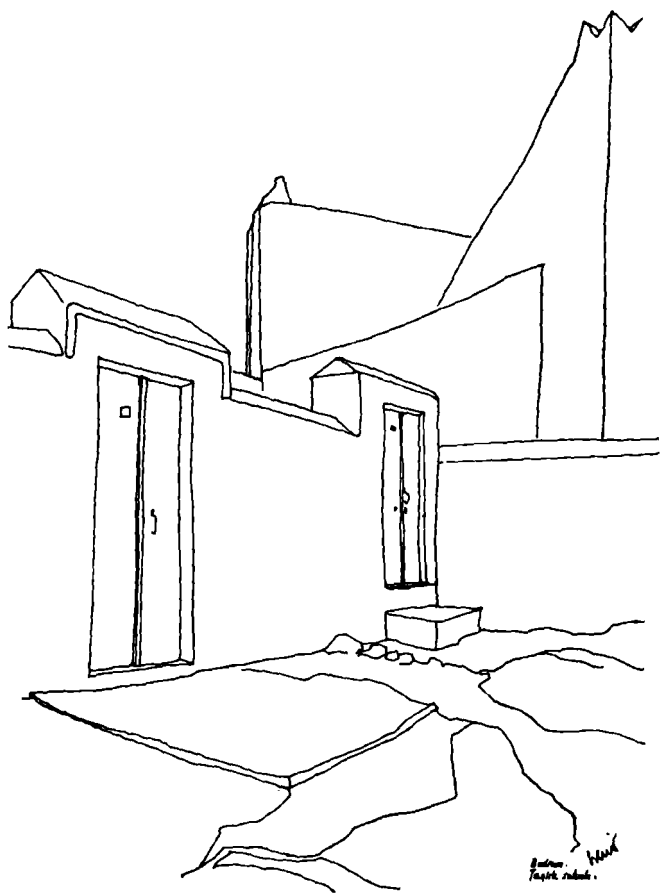
Bu yapılar, en azından, halkın yaşama biçimini, kültürünü doğrudan yansıtır. Bizlere geleneği öğretirler.

Gelenekle sanatçı arasındaki gerilim, sanatı doğurur.

Gelenek, bu anlamda çağdaştır, yaşamakta olandır. Bu yaşamakta olanla çatışmak, yeni yollar açmak, katkılarda bulunmak, gerçek yaratma olayıdır.

Kamu yapıları, halkın kültürünü yansıtmaktan, çoğunlukla uzaktır. Halkın koşulları dışındaki olanaklarla, çoğu kez onun düşüncesi hiç alınmadan, tepeden inme gerçekleştirilirler. Ödeyebilme, yaptırabilme gücündeki kesim ise, özellikle şu evrede, halk kültürüne, yerel kültüre yabancılaştırılmış. Bu nedenle, yaptırıkları işlerde bu yöreden, bizim kültürümüzden iz aramak boşunadır. (Antalya'da Konya-altı yolundaki apartımanlar bunun en açık örneğidir.)

Yurdumuz, özellikle son çağda, yöreye, doğal koşullara hiç uymayan örneklerle dolmuştur. Dış ülkelerden aktarılan, bir kezlik, moda, ölü biçimler, en çok bu tür yapılarda görülür.

İLKELER

Halk yapı sanatı ürünleri, biçimleriyle değil ilkeleriyle önemlidir. Bize ulaştırdıkları ilk bil-
diri, işlevle yapım yönteminin biçimi doğura-
cağıdır. Halk yapı sanatında bu bağlantı, ter-
sine hiç kullanılmamıştır. Bir başka deyişle,
çözüm hep içten dışa doğru olmuştur. Bu, se-
çilen yaşama biçiminden yola çıkmak demek-
tir. Yaşamdan... Bu nedenle halk yapı sana-
tının biçimleri, bir orantının doğal sonuçları-
dır. Yaşama, doğaya, çevreye bağlılıkları do-
ğal özellikleridir.

Yaşama bağlılık sevgiyi getirir.

Sevginin yapıda somutlanması küçücük ay-
rıntılara bile yansır.

Safranbolu'da çok kişinin bildiği, sevdiği ev-
lerden birinin önündeydim birgün. Karşısında,
yeni yapılmış «beton apartman»lardan biri
vardı. Neye göre boyutlandırılıp, biçimlendi-
rildiğini bilemediğim pencerelerinden biri açık-
tı. Kucağında torunu, bir nine seslendi oradan:

— O eski püskü evin resmini çekeceğine şu
bizim güzel evimizinkini çeksene.

Karşılık verdim:

— Seninki güzel mi çirkin mi bilmem... Ama
sevgisiz...

— Nedenmiş?

— Bak karşıdaki pencereye, çocuk düşmesin
diye parmaklığını bile düşünmüş. Seninkinde
oysa...

Bıraksana torununu elinden...

Ödün kopar değil mi?

O pencereyi yapan da yaptıran da çocukları seviyor, düşünüyormuş. Ya sen? Ya seninkiler? Nine bir düşündü.

— Doğrusun oğul! Dedi sonra.

Yaşamdan kaynaklanmanın küçücük bir örneğini açıklayabilmek için aktardım bu olayı.

Hiç düşündünüz mü, eviniz mevsimleri nasıl karşılıyor diye?

Anadolu'nun pek çok yerinde, bırakın mevsimleri, günün bölümlerini bile karşılar ev. Poyraz odası, lodos odası vardır... Orta halli evlerin bile yazlık kışlık bölümleri vardır.

Bütün yaşamınızca borçlanarak almış olabileceğiniz apartman katınız yaza, kışa uyuyor mu? Bir odasında bütün bir gün çıkmadan kalabilir misiniz? Tutuklanmış gibi mi sanırsınız kendinizi yoksa?

Keban Barajı suları altında kalan yerlerden Elazığ'a taşınanların durumlarını görmek istedim birgün. Gittim baktım. Topraklarına karşılık aldığı parayla, Elazığ'da bir apartman edinmiş olan nine, arkasındaki yapıyı göstererek dedi ki:

— Biz zindan bekçisi olduk oğul!

Gene bu kişiler için yapılmış binsekizyüz konutluk bir yerleşmeyi geziyordum. İki katlı evlerin, Hollywood filmlerindeki evleri anımsatan, havada uçar gibi görünen merdivenleri vardı. Ama ne keçi ne tavuk düşünülmemişti. Bu insanlar kimlerdir, nasıl yaşamak isterler hiç bilinmemişti. Bir yabancı mimarı bile çağırsak, önce bu insanların yaşam biçimini saptamağa, ona göre birşeyler çözmeğe çabalardı sanırım.

Evlerin üçte ikisi boş duruyordu. Geri kalanına da, öğrenciler sığınmışlardı. Bunların içinde daha da yabancılaşıacaklardı.

Halk yapı sanatı ürünleri çevreye bağlıdır-

lar dedim ya... Bilmiyorum yeterli mi bu söz istediğimi anlatabilmek için? Çevre, elele tutuşmuş bir şeylerdir bir bakıma. Yoksa bir sürü şeyin bir arada olması bir çevre oluşturmaz. İnsan, öteki insanlarla elele, yüzyüze olduğunda bir çevrenin içinde yer almış olur. Birbirine sırt dönmüş, küsmüş, tek tek yalnız kişiler çevreyi nasıl oluştururlar? Bu da bir çevredir demeyin. Bu çevresizliktir... Karşı kapı komşularının tanışmadıkları apartman yaşamında bir çevre oluşturulamadığını artık biliyoruz.

Evler insanlar gibidir.

İnsanlar öteki insanlarla elele vardır.

Evler de öyle...

Çevreye bağlılığın doğaya ilişkin yönü, en çok «balkonlarda büyüyen çocuklar»ı ilgilendirir.

Ne börtü, ne böcek...

Yaşanmayan, yalnızca uzaktan görülen, yapma çiçek örneği kokmayan bir yeşil...

Denizli'de önce kata taşınıp kısa sürede geriye dönen kişi demişti ki:

— Biz de herkesteki kat merakına uyduk. Çıkıp gittik buralardan. Bir kat bulduk oturduk. Oturduk ama, sen gel de bir de bana sor. Sıkıldım orada ben. Şöyle bir avuç toprak yok, çiçek, böcek yok.

Belki bin yıllık anası eklemişti:

— Dayanamadık anam, edemedik...

Her şeyi kendi sırtımızda öğrenecek değiliz ya. Başkalarının uygulamalarını da izlemek gerek. İşte böyle bir evi gidip gördüm birgün. Saydığım bir mimar, yakın arkadaşı bir aydın için yapıyordu. Bitmek üzere olan evin yatak odası, bir tek biçimde yerleşmeye olanak bırakıyordu. Pencere, kapı, dolaplar öyle düzenlenmişti ki, adamcağız yatağını ancak mimarın düşündüğü gibi, bir tek biçimde yerleş-

tirebiliyordu. Mimarı telefonla aradım. Öğrendim... İçinde oturduğu evi kendisi yapmıştı. Kaç yıldır oturduğunu, bu süre içinde kaç kez yatağının yerini değiştirdiğini sordum. Anımsayabildiğince beş altı yıl olmuştu, en azından altı —yedi kez de yatağının yerini değiştirmişti.

Sordum yeniden:

— Peki... Ya kendisine ev yaptığınız dostunuzu, bütün ömrü boyunca, bir tek biçime nasıl zorluyorsunuz?

Yaşamın böylesine tek düzeliği olası mı?

Mobilyalarınıza bakın şöyle bir. Kaç yıldır, şu hiç bir şeye benzemeyen, ne İstanbul'lu, ne Paris'li, ne Denizli'li olan koltuklarınız, kanepeniz öylece, ilk günkü gibi duruyorlar. Sıkılmadınız mı daha? Sıkılsanız da bir şey yapamazsınız ki. Siz değişiyorsunuz, eviniz taş gibi kaskatı duruyor. Onu ne mevsimler ilgilendiriyor ne yıllar... Bahar gelince sizin damarlarınız düğün bayram, evinizin altı-üstü, sağı-solu beton. Demek ki, şu biçimde olmasından, kaplamasından, fayansından, süslemesinden önce, evinizin yaşama, doğaya, çevreye bağlılığı önemli. Hem de bir yaşam sorunu olarak...

İşte o eski evlerin gerçekleştirdikleri bu ilkeyi alıp, becerebildiğinizce sonuna dek kullanın. Ama, iki yüz yıl önceki biçimlere özenmeyin. Öyle yaptığınızda, yaşamaktan ne denli uzaksınız bir düşünün. En az iki yüz yıl.

Halk yapı sanatı ürünlerinin içleriyle dışları uyuşurlar. İçi dışı bir insan gibidirler. Çünkü dıştan görünüşe göre düşünülmemişlerdir. Önce iç güzellikleri aranmıştır, sonra dış ona uymuştur. İçteki oylumların işlevlerini bile okuyabilirsiniz dışarıdan.

Bu içi dışı bir evlerden oluşan sokak, nice bir güven verir gelip geçene... Nasıl bir güzel

selamlar gelip geçeni...

Sonuna dek ussal davranış saptanır bu yapılarda. Gereksiz yapı cambazlıkları yoktur. Her şey, genelde ve ayrıntıda, usa uygundur.

Halk yapılarında en önemli özelliklerden biri tutumsallıktır.

Tutumsallık sözünü de açmak gerekiyor azıcık.

Örneğin bir Antalya evinde, saçaktan aşağıya inen yağmur düşüş borusunun bir kulaçtan sonrası bezden yapılmıştır. İkinci yağmurdan sonrası, bu bez boruyla, önce üst katın musluklarını, sonra yer katının musluklarını doldurur. En sonunda da kuyuya sarkıtılır. Kısacası, yağmurun damlası bile boşa gitmez.

Ama benim asıl sözünü etmek istediğim tutumsallık bu değil.

Tutumsallık bu yapıların kullanımında... Bu kullanıma göre sayılandırılıp, boyutlandırılmalarında...

Örnekleme istiyorum dediğimi:

Ankara'da Eskişehir yolu üzerinde, beş kamu kuruluşunun yapıları var: İstatistik Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. Bu beş yapının beşinin de en azından beş yüzer kişilik toplantı salonları var. Birbirine en uzak olanların arası yalnızca 160 metre. O dönemde yaptığım küçük bir soruşturmada da, bu oylumların, üstüste yılda en çok bir ay kullanıldıklarını öğrendim.

On bir ay boş duran bir yapı, en ucuz gereçlerle de yapılmış olsa, yer yüzünün en pahalı yapılarından biri demektir. Kamu yapılarımızı gerçekleştiren bakanlık, bu beş kuruluş için bir tek toplantı salonu ön görebilirdi. Sorun yalnızca bir zamanlama sorunu olurdu. Boş duran beş salonun her biri, sözüm ona ucuza

çıkarılmış olsalar ne olur ki? Tutumsallık baştan yitirilmiştir.

Bu temel yanlışlık, eski evlerimizle, bugünkü katlar arasındaki baş ayrılıktır. İçinde yaşadığınız katta, örneğin yatak odasını günde kaç saat kullandığınızı bir düşünün. En çok en çok sekiz saat... Oysa bir eski Anadolu evinde bu gün oda denilen yer (gerçekte başlı başına bir «ev» dir, adı da böyledir) hemen hemen günün yirmidört saati kullanılır. Bu nedenle tutumsaldır. Bu nedenle ölü yatırım olan yapı giderleri sokağa atılmamış olmaktadır.

Bunun en somut sonuçlarından birini Edirne'de görüyoruz.

Bundan bir süre önce Edirne belediye başkanı sordu bana:

— Çözemediğim bir şey var. Bir kaç yüz yıl önce, Edirne'de üç yüz binin üzerinde kişi yaşıyormuş. Yerleşme lekesi, çağımızdakinden büyük değilmiş. Şimdi yapılarımız da daha yüksek... Bugün Edirne'de yetmiş bin kişi oturuyor. Ama konut sıkıntısı var. Nasıl oluyor bu?

Haklı değil mi sayın başkan sormakta?

Bir aile, eskiden, bugün oda dediğimiz bir evde yaşıyordu. Geri kalan gereksinimler ortak kullanımlarla çözümleniyordu. Hayat'ta (ya da sofa'da) iki —üç— dört aile sofraya oturuyordu. Bir tek mutfak kullanılıyordu. Oysa şimdi, iki kişi, dört-beş odalı yerde yaşıyor. Doğal olarak büyük çoğunluk konut sıkıntısı çekiyor.

Evet, biliyoruz, eskisi gibi olamaz.

«Büyük aile çekirdek ailelere parçalanmıştır. Bu sonuç, işleyim toplumu olma yolunda doğaldır.» Denilecektir hemen.

Öyledir diyelim... Peki, iki-üç kişilik aile için küçük konutlar neden yok, işleyim toplumla-

rında olduğu gibi... Büyük ailenin kendi içinde çözümlediği,

● küçük çocukların bakımı,

● iş bölümü,

● ortak kullanımlar vb. gibi sorunları nasıl çözmüş onu parçalayan toplum?

En azından «ortak kullanımlar» daha tutumsal çözümlenemez mi?

Çamaşır yıkama yeri vb. gibi yerler örneğın.. Varlıklı batı da bile böyle değil mi?

Olmaz!

Çünkü, tükettirmek isteyenlerin işine gelmez bu. Herkese bir termosifon satmak isteyenler karşıdırlar buna.

Bizim durumumuz «ya hesap bilmemek, ya da dayak yememiş olmak»tır. Bugünkü ölçütlerle ölçümlenen konut açığımızı, tüm bütçemizin bilmem kaç yıllığını bir araya getirsek kapatamıyacağımızı anlamak için iki kez ikinin dört ettiğini bilmek yeter.

Halk yapı sanatı ürünlerinin bize yansıttığı tutumsallık ilkesinin bu gün ne denli önemli olduğu ortada değil mi?

Başta da değindiğim gibi bu yapılar bir yaşama kültürünü sergiler. Burada oturanların, seçimlerini bilinçli yaptıklarını gösterir.

Konut edinmek isteyen beş yüz aile arasında yaptığımız bir soruşturmanın sonuçlarından birini aktarmak istiyorum buraya:

Soru sorulnlardan yüzde doksanı banyoda «küvet» istiyor, banyoda sıcak su isteyip istemedikleri sorusuna ancak yüzde otuzu olumlu karşılık veriyordu. Araştırmayla saptanan alışkanlıkları da, dökünerek yıkanma biçimindeydi. Küveti olanlar bile, doldurup içine girmiyorlardı. Dinsel inançları durgun suda yıkanmayı önlüyordu. Buna göre küvet, TV ile, renk-

li basınla, daha başka pazarlama yollarıyla benimsetilmiş bir moda idi. Çoğu «misafir odası» eksikliğinden söz ediyordu. Oysa çocukları için odaları yoktu. Ama, önce çocuklarımız diyen de yoktu. Ayrıca, iki kişi olsalar da, ille yüz metre kare isteniyordu. Çünkü, kredi düzeni, para değerinin durmadan düşüşü, buna yol açıyordu.

Kendi öz yaşamını bile moda özentilerle yapmacıklaştıran kişinin oturduğu yerden nasıl bir kültür yansır?

Bodrum'da, Safranbolu'da, Antalya'da, nerede olurlarsa olsunlar eski evlerimizde bu türlü yapmacıklarla karşılaşmıyoruz.

Başka özellikleri, daha doğrusu ilkeleri de var halk yapı sanatı ürünlerinin. Burada hepsini saymak gerekmiyor. Buncası bile başta söylediklerimi kanıtıyor:

Önemli olan, o evleri oluşturan ilkelerdir, biçimleri değil. Bu gün o yapılara duygusallıkla yaklaşıp, «Aman ne güzel... Şimdi de bu biçimde yapalım.»

Derscek, en köklü yanlış yapılmış oluruz.

Bu ilkelerin çąrsız oldukları da ortada.

Sözün özü, çağdaş olanaklarla, çağdaş gereksinimlere çözüm bulurken, bu ilkeler bu gün de gerçekleştirilirse, Türkiye'de daha iyi bir mimarlık oluşacaktır. İnanıyorum buna...

Gerçek Saygı:

Bundan önceki bölümde bir kaçını açıklamağa çalıştığım ilkeler doğruysa, bunların o çağda oluşturdıkları biçimleri bugün yinelemeğe kalkışmak, o ilkeleri anlamamış olmak demektir.

ÖZ, ASIL olan bir şeye duyulacak saygı, ancak kendi de OZ, ASIL olmayı bilerek gerçekleştirilir. Ona benzemeye çalışmak saygı değil-

dir. Çağının gerçek ürünü olan bir yapının yanına, ancak gerçekten çağdaş olan bir yapı yakışabilir.

Korumak

Halk yapı sanatının ürünlerini korumak isteği, yukarıda anlatılanların sonucu olarak kendiliğinden doğuyor. Ancak, bu koruma düşüncesinde aşırılığa kaçmak çok olası.

Örneğin, Bodrum'un yapısal örgüsünün korunmasının iyi olacağına inanıyor çok kimse. Giderek sorumlu kurumlar da inanıyorlar buna. Sonra bir de bakıyorsunuz ki, içindeki insanlardan daha çok önemsenmeğe başlanıyor yapılar. Bir kaplumbağa kabuğu, içinde canlısı yoksa, insana ancak üzünc verir İçinde insan olmayan evler boş kaplumbağa kabuklarıdır.

«Bodrum evleri oldukları gibi korunsunlar. Görünümlerini bozacak hiç bir şey yapılmasın, öyle TV anteni falan dikilmesin üzerlerine.»

Derseniz ne olur?

O evlerde yaşayanlar, kentli baylar-bayanlar gelecekler de «aman ne güzel evler» diyecekler diye, tüm çağdaş gereksinimlerden, değişikliklerden uzak, TV ye bile bakmadan oturacaklar öyle mi? Uzun sürmez boş kalır evler... Boş kalan, insansız kalan ev yaşamaz. Nötron bombası da böyleymiş yazılanlara göre; insanlar ölüyor, yapılar sağlam kalıyormuş.

Yaşamayı korumayan hiç bir girişim, insanlık adına olumlu bir girişim olamaz. Üstelik halk yapı sanatı, katkılardan korkmaz. Onu yaratan halktır çünkü. Halk demek yaşamının ta kendisi demektir çünkü.

Kimden Koruyacağız

Bu güne dek bu güzel dokulara en çok zarar verenlerin kimler olduğuna bir bakarsak,

hiç beklemediğimiz bir sonuçla karşılaşırız. Benim saptayabildiğimce, bu dokulara en çok zarar verenler, en azından kötü örnek olanlar, son otuz-kırk yılın imar planlarıyla, kamu yapılarıdır. Bir Bodrum dokusu içinde, Safranbolu'da, ya da Antalya'nın kale içinde, Bayındırlık Bakanlığının tip orta okul yapısını gözünüzün önüne getirin, anlatmak istediğime inancaksınız sanırım. Demek ki koruma, önce kamu kuruluşlarına karşı gerçekleştirilmeli. En azından, koruma işi bunlara bırakılmamalı.

Bir de halktan kopmuşlardan korunmalıdır bu yapıtlar... Yarı aydınlardan... Bilecen emmilerden...

Bir de halkı soyanlardan...

Halkı soymak, yalnızca tarım ya da işleyim alanında olmuyor ki. Kültürümüzün, coğrafyamızın, doğamızın sömürülmesi, çoğu kez, çok daha korkunç boyutlara varıyor. Vurguncular için en tatlı alanlardan birini oluşturmağa başladı, bu türlü özgün, güzel yerlerimiz. Üstelik bunu kent soyluluğun o kendine özgü sözüm ona kültür anlayışı içinde pazarlıyorlar. Kıyılarımızı, oralardaki dokularımızı yağmalayıp, paylaşp, kendi üç günlük dinlence süreleri dışında yaşamasız bırakıyorlar. Çoğu kez, duvarı badanayı şöyle bir tazeleyip, buna karşılık yaşamasızlığı getirerek, orada bulunabildiği süre dışında, çiçeği, böceği aç susuz bırakarak, doğanın dengesini bozarak, üstelik buna da koruma diyerek...

Koruma İşini Kim Yürütecek?

Bir de koruma olayını kimin yürüteceği önemli.

Öyle ya, karşımıza öyle aydınlar (!) çıkıyor ki... Kültür yorumumuzu onlara bırakırsak, neyi korurlar neyi bırakırlar belli mi olur? Daha bir kaç yıl önce, antik çağ taşlarını gemilere doldurup başka ülkelere yollamak isteyen Kültür Bakanı vardı bu ülkede... Belki yarın da olur... Neyi koruyup neyi yok edeceğine bir de onun gözleriyle bakın da, koruma sözcüğünün, birdenbire ne korkunç boyutlar kazanabileceğini bir düşünün.

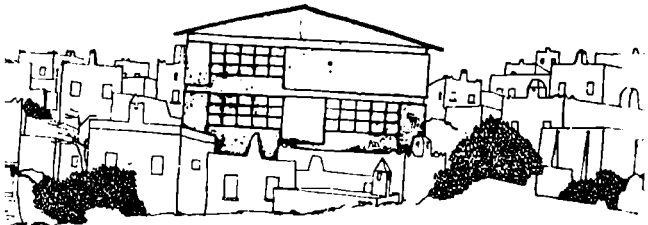
Bence bu yapıtları, herkesten önce, onu yaratan yörenin, yörelilerin korumayı bilmeleri gerekiyor. Korumayı ancak onlar gerçekleştirebilir.

Kültür Yorumu

Antalya'da yüz yıl önce yapılan evde de, iki bin yıl önce yapılanda da, aynı çakıl döşemeyi, aynı sıvayı buluyoruz. Bundan iki bin-iki bin beş yüz yıl önce taştan oyulmuş Likya gömütlerinde görülen yapı biçimi, bu gün de zahire anbarlarında en küçük ayrıntısına varıncaya dek sürdürülüyor.

Bütün bunları doğadan, yöreden, Anadolu'nun kendinden başka neyle yorumlayabiliriz.

Antalya'da ustalar, bir evin çatısını kapatınca, keser oynatırlar. Keseri tahtanın üzerinde tıkırdatarak bir ezgi tutturrular. Öyle ustalar

varmış ki, keser oynattı mı yirmi keser birden takılıyor sanırmışsınız. Bu, işini bitirmenin bildirilmesiymiş. Emegın kutlanmasını istemiş. O zaman askı asılmış. Çatının üzerine bir bayrak dikilir, bir başka direkle arasına ip gerilmiş. Evi yaptıranın hısımlı-akrabası, konu-komşusu, ustalara armağan getirip, bu ipe asarlarmış. Kimi havlu, kimi göyneklik, kimi şu, kimi bu... Gönüllerinden ne koparsa... (Bu gelenekle Anadolu'nun başka yerlerinde de karşılaştım.)

Antalya'lı ustalar bu keser oynatma sırasında «Şabaş, şabaş» derlermiş. (Syn. Prof. İlhan Başgöz söyledi.)

Şabaş, Mezopotamya'da güneş tanrısının adıymış. (Sözlükte, farsça «şen ol» demek olduğu yazılı.)

Haydi bakalım, gelin de heyecanlanmayın.

Kültürümüzü dar çerçevelerin içinden görmeğe kalkışmak ne denli kültürsüzlük değil mi?

Benim yaşamıma giren her şeyin benden olduğuna inanıyorum. En azından, ben onlarla oluyorum.

Sabahattin Eyüboğlu'nun dediği gibi:

«Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımız bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir.»

İlk Yapılacak Olan

Koruma işi olanak işidir. Yaşam getirebilme işidir... Süre işidir... Ancak bu günden hemen yapılması gereken işler vardır. Bunların en başında SAPTAMA, SAYIM (envanter) geliyor. Kültür değerlerimiz yok olup gitmeden, en azından saptama işini başarmak zorundayız.

Hem kendi kültürümüz adına, hem de bir köprü olan bu ülkede tüm insanlık adına... Bunun için kamu olanaklarını beklemeden elinden geleni yapmak, bütün aydınlar için sorumluluk olmaktadır. Kimi fotoğraf çekerek, kimi çizerek; kimi ustalarla, bilenlerle konuşarak, onlardan öğrendiklerini, gördüklerini yazıya geçirerek, bütün aydınlar ellerinden geleni yapmak zorundadırlar.

(1980)

BENİM OĞLUM BİNA OKUR

CENGİZ BEKTAS

inceleme

BENİM OĞLUM BİNA OKUR

«Safranbolu’da çok klşinin bildiği, sevdiği evlerden birinin önündeydim birgün. Karşısında, yeni yapılmış «beton apartman»lardan biri vardı. Neye göre boyutlandırılıp, biçimlendirildiğini bilemediğim pencerelerinden biri açıldı. Kucağında torunu, bir nine seslendi oradan:

— O eski püskü evin resmini çekeceğine şu bizim güzel evimizinkini çeksene.»

ÖNEMLİ NOT:

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

70 Lira